

זכריה תנעמי

בוסתנו של 'אור החיים' הקדוש

תוכן העניינים

א. בוסתנו של אה"ח הקדוש

בוסתן היצירה / בוסתן יצירתו של אה"ח הקדוש / ארמון יצירתו

ב. אור החיים - קווי אופי ליצירה

נכתב ברוח הקודש / מכלול אורות התורה / עצמיות ומקוריות / גדלות
היצירה מתוך קדושת נפש היוצר / הקדמות רעיוניות כהנחות יסוד
לפירוש פסוקים / ישרות המחשבה ופשטות האמת המתגלות בפירוש /
פוריות המחשבה / הרמזים כקו אופייני לפירוש

ג. יסודות רעיוניים במשנתו של אה"ח הקדוש

הקדושה - החיות של כל הנבראים / הניצוץ הא-לוקי שבנבראים /
תשוקת הנבראים לבוראם

א. בוסתנו של אוה"ח הקדוש

1. בוסתן היצירה

יצירתו של אדם היא בוסתן חייו, ארמון עולמו הפרטי, היכל נפשו המיוחד לו לפי חנו וטעמו.¹ כל גדול אמיתי ניחן בראייה מיוחדת משלו, בדרך החשיבה האופיינית לו, בשיטה מחשבתית המייחדת אותו, והיא ניכרת בסממנים מובהקים: סוגי רעיונות, גושי מחשבות, מטבעות לשון וסגנון האופייניים אך ורק לו. כל יוצר מטביע חותם נשמתו על יצירתו, כך שאינך יכול לטעות מבטן מי יצא האור הזה. הסממנים הללו שהמחבר מטביע ביצירתו, הן במישור הרעיוני והן במישור הספרותי והלשוני, יוצרים את בוסתנו האישי הפרטי לפי בחינת נשמתו. מתוך חיבתו ואהבתו אל בוסתנו האישי² הוא דואג לטפח את ערוגותיו, לפקוד את מטעיו ולהשתעשע מול לבלובי נטיעותיו.

2. בוסתן יצירתו של אוה"ח הקדוש

כזה הוא בוסתן יצירתו של ר' חיים בן עטר זצוק"ל, אור החיים הקדוש. האווירה הכללית המנשבת בין ערוגות הבוסתן, בין מטעיו ואילנותיו, ספוגה כולה קדושה, מרוחניות, מא-לוקיות. ריחן עזן עולה ומיתמר מבינותיהם. המטייל בין ערוגותיו של בוסתן זה זוכה לפגוש אילנות רעננים, חיים ופורחים, הנושאים פירות שונים. יש אילנות שמהם עולה ופורח עולם הקדושה לבחינותיו ודרגותיו השונות³, קדושת הא-לוקות, קדושת התורה והמצוות, קדושת ישראל, קדושת הנבראים, הניצוץ הקדוש שיש בכל נברא, שהוא ידבר המעמידו שלו ועוד. יש אילנות שמהם עולה ומשתגב עולם ההלכה⁴. מהם צומחים בירורי הלכות, ניתוח והעמקה בהן עד לשיתן על פי מקורות תלמודיים, פרשנים ופוסקים,

¹ ראה דרך הקדוש מאת הרב ז' תנעמי, עמ' קמה.

² "כי לחכמים חמלה על חכמתם, ויש להם חמלה עליה כחמלת הקרובים, כמו שנא' (משלי ז ד) "אמור לחכמה אחותי את" – רס"ג, אמונות ודיעות, הקדמה.

³ מוטיב הקדושה הוא אחד הנושאים המרכזיים החוזר ונשנה במהלך היצירה באופנים ובגוונים שונים. ראה להלן, פרק ג.

⁴ אף שעל המירוש פרוש מעטה של קבלה וחסידות, אבל חשוב לדעת, שיש בו בירורי הלכה רבים בסוגיות רבות של תורה.

בושתנו של 'אור החיים' הקדוש

פלפולים בשיטות של ראשונים ואחרונים, ופעמים רבות המחבר מגיע להכרעה עצמית גם אם זה מנוגד לשיטות אחרות.

יש אילנות שמהם עולים ומשגשגים עולם המוסר, רגשי קודש, מידות נפש ואצילות, ולעומתן, בסוד זה לעומת זה מבצבצים ועולים כוחות הטומאה, כוחות הקליפה והסטרא אחרא, הרע, הכיעור והתיעוב שהם משרים במציאות.⁵ יש ערוגות שבהן צומחות סגולות נפשיות אצילות ונלבבות: החשק והדבקות, האהבה והכיסופים, התשוקה והצימאון, הערבות והידידות, כלות הנפש וערגון הנשמה ועוד.

דומה, שמכל הערוגות כולן, זו האחרונה היא החביבה ביותר על המחבר, הנלבבת ביותר, ובה באים לידי ביטוי עושר קדושת נפשו, נשמתו האצילית, ערגתה, חיבתה והתרפקותה אל דודה באהבה.

מראהו הכללי של הבוסתן כולו משובב נפש, פרחי רעיונות בשלל צבעים, ריקוחי קטורת סמים, ריח ניחוח, נופת תטופנה שפתותיו של המחבר, חלב ודבש, פה מפיק מרגליות, דברים המאירים כספירים. מתוק האור לעיניים, מתוק מתוק לנשמה.

3. ארמון יצירתו

הדרך האליגורית חביבה מאוד על המחבר. היא משמשת כמעט דרך ראשית בפירושו. כדי לעמוד על אופי יצירתו וטיבה המיוחד נשתמש בדרך זו עצמה כלפי יצירתו של המחבר.

כבסיס לדברנו ישמשו פסוק משיר-השירים ומדרשו:

"אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון.

עמודיו עשה כסף, רפידתו זהב, מרכבו

ארגמן, תוכו רצוף אהבה..."⁶

וכך הוא מדרשו של פסוק זה:

אפריון - זה העולם שהוא עשוי כמין כילה...

מעצי הלבנון - שנבנה ממקום המקדש.⁷

⁵ הרבה פרשיות מורכבות בתורה מקבלות פתרון ע"י הבחנה בין הכוחות המנוגדים הפועלים בבריאה, רעיון המוצא את ביטויו פעמים רבות במהלך היצירה. ראה להלן, פרק ג.

⁶ שה"ש ג ט-י.

⁷ יומא נד ע"א.

זכריה תנעמי

עמודיו עשה כסף - זה הרקיע שהוא מכסף על כל מעשה בראשית.
רפידתו זהב - זו הארץ שהיא מעלה פירות שהם דומים לזהב. מה הזהב
יש בו מינים וגוונים הרבה, אף פירות הארץ, מהן ירוקין ומהם אדומים.
מרכבו ארגמן - זה השמש... שהוא אורג מן לבריות,
תוכו רצוף אהבה - זו השכינה.⁸

ובדרך משל אפשר להמליץ את הדברים על הרב המחבר ויצירתו כדלהלן:

אפריון - היצירה כולה היא בבחינת ארמון, ארמון שוקק חיים, משופע
בהיכלות, טרקלינים וחדרים, הלא הם: סוגיות נרחבות בעולמה של תורה,
נושאים רעיוניים בעולמה של היהדות, סתרי תורה והצצות אל עולם המסתורין,
הגיגי מחשבות ושביבי רעיונות הבונים את ארמון התורה והיהדות. "הביאני
המלך חדריו"⁹, אלו חדרי התורה, חכמי חכמה וכו'.¹⁰

מעצי הלבנון - כפי שנאמר במדרש, העולם נברא ממקום המקדש, כך גם
יצירתו של אור החיים כולה נובעת ממקור הקודש. רעיונותיו ופירושו יונקים
כולם מעולם הקדושה, על בחינותיה ומדרגותיה השונות.¹¹

עמודיו עשה כסף - הסברות שהרב המחבר מעלה בפירושו מוצקות כעמודי
כסף, מאוששות בהיגיון, ישרות באימתתן, מבוססות על אדני הקודש: מקורות
תלמודיים, הלכתיים, מדרשיים, קבלה וסוד. הרב המחבר משוכנע באמת
שבדבריו, עד שאינו נרתע לא פעם להתווכח עם גדולי הפרשנים והפוסקים.¹²
במקום אחד, בקשר למחלוקת אמוראים לגבי נרות המנורה אם קבועים בה או
לא, הוא כותב: "ואני אומר, אילו הייתי שם הייתי מוכיח וזן לפניכם
מהכתובים דלא קביעי נרות".¹³

רפידתו זהב - המסקנות שהוא מעלה בפירושו - הן בתחום ההלכתי, הן
בתחום הלמדני והפרשני, הן בתחומי ההגות, המוסר והמחשבה, הן הארות

⁸ במדבר רבה יב ד.

⁹ שה"ש א ד.

¹⁰ שיר השירים רבה שם.

¹¹ ראה עוד להלן, פרק ג.

¹² ראה לדוגמה ו"א א בדין איסור טומאה לכוהנים: "והדבר פשוט אצלי שנעלמה ברייתא זו

מעיני הכסף משנה"; ובמדבר יח ג, בדין משורר ששיער, "ומעתה בכיוצא בזה, מצינו

לומר שהאמוראים לא היו בקיאים בברייתות", ועוד רבות כיו"ב.

¹³ במ"ח ב.

מעולם הקבלה וניצוצות מתורת הסוד - כולן מגדנות, יהלומים זהב טוב מזוקק שבעתיים.

מרכבו ארגמן - במדרש חז"ל דרשו ביטוי זה על השמש, שהוא אורג מן לבריות, כי באמצעות האור והחום יש חיים בעולם, והצמחים מניבים פירותיהם המתוקים: "וממגד תבואת שמש".¹⁴ כיו"ב פירושו של אה"ח הקדוש אורג מן לכל הקרב אל שולחנו. פירושו מלא וגדוש ברעיונות מבריקים, פניני לשון, יהלומי מחשבות מקוריות, אורות נוצצים מעולם הקודש ועוד. כמן הזה "שהיה בו מכל מיני מטעמים, והיה כל אחד מישראל טועם כל מה שהיה רוצה... וכל מה שהיה מתאוה"¹⁵ - כך אה"ח; כל מה שהנשמה מבקשת ומתאוה, היא מוצאת בו: הלכה, פרשנות, מוסר, מחשבה, קבלה, חסידות, חכמת הטבע, חכמת-חיים, הנהגת הבריות ועוד ועוד.

תוכו רצוף אהבה - עיקר העיקרים המהווה את התוך, את הפנימיות, את נשמת היצירה כולה הוא האהבה לשם יתברך הלוחשת בנשמתו של הרב המחבר כנר התמיד. אהבה זו היא הרוח החיה שבאופנים של היצירה כולה, האופפת את הפירוש כולו, השורה בארמון היצירה כולו.

אהבה זו עולה ושופעת על כל גדותיה. היא מתגלה כשלהבת קודש, מתראה בניצוצות ובגוונים שונים, רשפיה רשפי אש קודש. אהבה זו מלווה בחביבות, בנועם, בחן ובידידות. היא נסוכה כולה שלווה קודש. רחוקה היא מן הסערה והסופה, מטלטלת עצבים וסערת רגשות, כפי שלפעמים זה קורה. רוח גן עדן שורה בה, שלווה עולמים ושמחת עולמים.

בנוסח התפילה שתיקן הרב המחבר לאמירת "יעבור" הוא נותן ביטוי לעומק אהבה זו, דבר המלמד שהאהבה להשי"ת היא כל תוכן חייו, המנונו האישי ולא רק רעיונות יפים העולים בדרך הפרשנות. להלן משפטים אחדים מתוך אותה תפילה:¹⁶

אבינו מלכנו, א-לוקינו, ידידות אור נפשנו, רוחנו ונשמתנו... זכור אהבתנו וחבתנו... ותחזור להשתעשע בנו כימי קדם. כי קשה פרידתך ממנו כפרידת נפשנו מגופנו. המו מעינו וכלתה נפשנו אל גאולת שכיתך... ולרצונך ה' נכספנו...

¹⁴ דב' לג יד.

¹⁵ שמות רבה כה ג.

¹⁶ מובאת במחזור ליום כיפורים נוסח ספרדים, לפני תפילת מוסף לציבור.

זכריה תנעמי

הושיעה ה' שכינתך ודבק נפשנו באהבתך הנעימה והעריבה... וייעול מלכנו בהיכליה.

כדי להתרשם מעוצמתה של אהבה זו, נציין מקורות אחדים מתוך פירושו לתורה שבהם נתן ביטוי עז לעוז אהבה זו, ואולי נזכה שאי אילו רשפים וניצוצות משלהבתה יתמלטו אל נפשנו.

א. **שמות יט ב** - כאן נמצא תיאור הגעת זמן קבלת התורה במונחים רוויי אהבה, בדימויים של חתן וכלה, חושק ונחשקים.

"ביום הזה באו מדבר סיני" - הגיע חשוק ונשחק, לחושק וחשוק, ושמחו השמים והארץ... כי יום זה הוא המקווה מימי בראשית לבורא, לתורה, לעולם, לעליונים ולתחתונים, ומיום הבריאה הם יושבים ומצפים לו.

ב. **ויקרא טז א** - נדב ואביהוא, אף שידעו שהם עומדים למות [בסוד: בקרובי אקדש, עיי"ש], לא נמנעו לגשת אל הקודש מצד עוצמת האהבה שמילאה את כל ישותם. זוהי אפוא כוונת הכתוב "בקרבתם לפני ה'... וימותו".

אמר 'וימותו' בתוספת וא"ו, לרמז הפלאת חיבת הצדיקים, שהגם שהיו מרגישים במיתתם, לא נמנעו מקרוב לדביקות, נעימות, עריבות, ידידות, חביבות, חשיקות, מתיקות עד כלות נפשותם מהם. ובחינה זו אין מכיר איכותה, והיא משוללת ההכרה, לא מפי מין האנושי, ולא מפי כתבו... ולכשתתרבה בחינה זו בפנימיותו, תגעל הנפש את הבשר ויצתה מעמו ושובה אל בית אביה...¹⁷ ויברך ברוך א-לוקים חיים אשר סגל סגולה זו לסגולתו.

ג. **ויקרא יז ה** - בפרשת שחוט חוץ, שבה אסרה התורה לשחוט קודשים מחוץ לעזרה, נאמר: "למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם... וזבחו זבחי שלמים לה' אותם".

על סופו של הפסוק אוה"ח הקדוש שואל והלוא היה צריך להיות כתוב "וזבחו אותם זבחי שלמים לה'". הוא מתרץ שהמילה 'אותם' אינה מוסבת כלפי הנובחים - הקרבנות, אלא כלפי הזובחים, דהיינו ישראל. כוונת הפסוק להדגיש את החיבה הגדולה שבה חיבב הקב"ה את ישראל, שהרי באמצעות קרבנות השלמים, שהכול נהנים מהם, מסבים יחד אל שולחן אחד האב [הקב"ה] והבנים [ישראל].

¹⁷ בקטע זו הושמטה פסקה נפלאה שהיא על דרך הסוד, מומלץ מאוד לעיין שם.

ועל דבר זה לבד תנתק הנפש מנרתקה, ותקום לעבודת הא-ל במסירות נפש מבלי הרגש, להפלת עריבות הנרגש, בבחינת אהבתו יתברך בנפש המרגשת בטעימות נועם חיבתו. וכל זה קטן הוא למתחייב לנו עשות לערך המוקדם ממנו יתברך בבחינת שעשוע חיבובינו ורוממות אשר רומם עם קדושו.

ד. **דברים ו ה -** בפסוק "ואהבת את ה' א-לקיך", זן הרב המחבר לרוחב ולעומק במושג האהבה לשם. מתוך כל האמור שם נבליט שתי הדגשות בלבד: ראשונה: בפסוק הדגישה התורה את השייכות של אלוקי עולם בייחוד אל ישראל, ועל כן אמר "א-לוקיך".

וזה כדי לעורר לב איש ישראל לאהבת ה' על דרך אמרם ז"ל¹⁸ בפסוק יושב תהלות ישראל כשהללוהו [המלאכים] ואמרו לפניו:

ברוך ה' א-לוקי ישראל. אז ישב על כסא מלכות עולם... ובהעיר האדם לפרטים כאלה, **תנתק נפשו ותתו ממקומה** בהתעוררות נפלא ורם באהבת הנאהב יתעלה רום תפארת כבודו.

שניה: הרב המחבר זן בהרחבה בקנייני החיים שאדם מתקשר אליהם באופן טבעי, כגון חיים, בנים, מזונות וכו'. כל אלה "כללות חשק האדם וחפצו בעולם". מצוות אהבת ה' - אומר הרב המחבר - הנדרשת מן האדם צריכה להיות יקרה מכל חפצי העולם ומכל חמודות החיים.¹⁹ בהמשך הדברים הוא מעיד על עצמו שהאהבה לשי"ת נקנית רק באמצעות עמל רב. וז"ל שם:

האהבה אינה מעשה שיכריח האדם רצונו לעשותו... אלא הוא דבר שתלוי בלב. וכל שהלב לא ירגיש דבר שיפעיל בו החשק, אינו אוהב, הגם שיכריחונו בכל מין הכרת. לזה באה העצה מאל יועץ, יאמר: והיו הדברים האלה על לבבך, פירוש כשיתמיד שימת הדברים על לבו יולד בלבו חשק תאוה הרוחנית, וירוץ לבו לאהבת ה' בכל אשר ציוהו. ודבר זה אנחנו יתמי דיתמי אנו מרגישים כי רבה תאוה בלבנו וחשק א-לוקי עולם, יותר מכל הון עולם וכבוד מלכות, וכל ערב נרגש, לנמבזה

¹⁸ ילקוט סוף פרי' נח.

¹⁹ ראה שם רמז לכך בלשון הפסוק "בכל לבבך, ובכל נפשך ובכל מאודך". וכן מביא שם משל נאה לכך בדיבור המתחיל 'והנה המשכיל בענין חשק ה' וכו'.

זכריה תנעמי

ונמס בערך חלק המועט המושג מהרגש והדברים על לבנו. אשרינו מה טוב חלקנו.

ב. אור החיים - קווי אופי ליצירה

לכל יצירה הראויה לשמה יש קווי אופי המייחדים אותה. קווי אופי אלו יכולים להיות סוגי תכנים, מידת החידוש והמקוריות שבהם, הדגשים מיוחדים במהלך היצירה, סוגי רעיונות, צורה מיוחדת של סגנון, מטבעות לשון, מונחים ייחודיים ועוד.

אם מדברים על הפירוש 'אור החיים' במונחים של יצירה,²⁰ הרי שגם כאן, כבכל יצירה, ניתן לגלות קווי אופי ייחודיים למחבר וליצירה, הן בצד התכנים ובסוגי הרעיונות, והן בצד הלשוני ואופי הסגנון.

נעמוד על מקצת מקווי האופי של יצירה זו, בעיקר אותם קווי אופי המלמדים על אופייה הכללי של היצירה, על הגישה המיוחדת בהבנת התורה שפיתח הרב המחבר, על המקוריות והעצמיות שיש בגישה זו, על העמקות והחדירה למסתורין מצד אחד ועל ישירות הדעת ופשטות המחשבה מאידך.

יש ביצירה גם סגנונות אופייניים, שעשועי לשון, מטבעות לשון ייחודיים וכיו"ב, אבל לשם הקיצור נסתפק באותם קווי אופי שקבענו לעיל. נעמוד על שמונה קווי אופי כאלה.

1. נכתב ברוח הקודש

אחד הגילויים האופייניים ליצירה התורנית 'אור החיים הקדוש' הוא היות הפירוש כתוב ברוח הקודש. ידוע שמדרגות ובחינות רבות יש לבואה ולרוה"ק.²¹

'ואעפ"י שבטלה נבואה מן הנביאים, האמת יורה דרכו שגם בזמנינו יש לחכמי האמת שאינם נוטים אחר החומר, בחינה של רוה"ק, וכמבואר ברמב"ם וברמב"ן ז"ל בהדיא".²² וכן כותב ר' חיים ויטאל בהקדמתו לשערי קדושה, וכן עולה מדברי מרן הרב קוק זצ"ל.²³

²⁰ ראה להלן תחילת פרק ג.

²¹ ראה מורה נבוכים, חלק ב, פרק מה; וראה אורח"ח ו' יט ב ד"ה עוד.

²² ר' חיים מצאנז. ראה 'תולדות המחבר', הוצאת אי בלוס, עמ' 13.

²³ ראה אורות הקודש, ח"א, שער שני, 'הגיון הקודש'.

אכן הרב המקובל ר' חיים בן עטר זצוק"ל זכה וי"ספרו כולו נכתב ברוח הקודש".²⁴

יש על כך עדויות של גדולי עולם כמו הרה"ק ר' חיים מצאנז, הבעש"ט, ר' פנחס מקאריץ, ר' אהרון מקארלין, ר' יצחק אייזיק מקאמרנא,²⁵ וכן גדולי האדמו"רים בעולם החסידות.²⁶

להשגתנו הדלה והפשוטה יש ראיות נוספות לקביעה שהספר נכתב ברוה"ק. ראשית, יש ללמוד זאת מן הרוח הכללית השורה על הפירוש כולו. העובר בין בתרי הספר כולו חש שבנוסף ללימודים, לידיעות, לחידושים, לפירושים, לרמזים ולסודות, יש רוח א-לוקית השורה ומרחפת על כל היצירה, האופפת אותה ונוסכת בה רוח טהרה וקדושה, עליונות, כמו שהאדם מרגיש בקדושת הזמנים, בשבתות ובמועדים, שעם בואם של הימים הקדושים הללו רוחו לובשת מחלצות אחרות, הוא זוכה לנשמה יתרה, הרגשותיו יותר מזוככות ומחוורות. כך הדבר גם בהתייחד האדם הלומד עם הספר הקדוש יאור החיים.

זאת ועוד, זה עולה גם מתוך הזרימה השוטפת של המחשבות, השפע הרעיוני הבלתי פוסק, העושר הרוחני המקיף מכל חלקי התורה, נגלה ונסתר, הלכה ואגדה, מוסר ומחשבה, פשט, רמז, דרש וסוד. חיבור כל אלה יחד, התמזגותם יחד מתוך פוריות מחשבתית, מתוך עושר הנשמה, כל אלה עדים הם לרוה"ק המדברת מתוך נשמתו של המחבר.²⁷ "רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני".²⁸

זוגמה אחת מני רבות לרוה"ק המדברת מתוך נשמתו של הרב המחבר היא פירושו לפסוק "ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה".²⁹

שני דברים מדגיש אוה"ח בפסוק זה:

- א. שהדיבור נאמר ישירות לאהרן - אין ספק שנבואה זו נאמרה לאהרן... הגם שאמרו חז"ל כל מקום שנאמר "וידבר ה' אל משה ואל אהרן", לא נאמר הדיבור אלא למשה שיאמר לאהרן. כאן נאמר ישירות לאהרן.
- ב. גילוי נפלא, שדבר ה' נאמר בו זמנית למשה [במדין] ולאהרן [במצרים] וכל

²⁴ ראה יתולדות המחבר, עמ' 13. וראה שם, עמ' 3-4, אגדה נפלאה על ארבעים ושניים פירושים שכתב על הפסוק "אם בחקתי תלכו", ושכל הפירושים הללו נאמרו משמו במתיבתא דרקינא.

²⁵ שם, עמ' 13-14.

²⁶ שם, עמ' 16-18.

²⁷ ראה אורות הקדוש, ח"א, עמ' קסח-קעה, פרקים משובבי נפש הקשורים לענייננו כאן.

²⁸ שמ"ב כג ב.

²⁹ שמ"ד כז.

זכריה תנעמי

אחד שמע והבין את מה שהוא צריך לשמוע. משה שמע "לך שוב מצרים"³⁰, אהרן שמע "לך לקראת משה המדברה"³¹. והרב מנחם את הרעיון הזה מכמה ראיות, עיי"ש. למעשה, בפירושו זה כיוון הרב במדויק לדברי המדרש בשמ"ר, ובאמת בעיניי ייפלא כיצד לא הביא מדרש זה, שכן דבריו תואמים את דברי המדרש. וז"ל המדרש בשמ"ר:³²

מהו יירעם אל בקולו נפלאות?³³ - א"ר ראובן: בשעה שאמר לו הקב"ה למשה במדן, "לך שוב מצרים", נחלק הדיבור לשני קולות ונעשה דו פרצופין, והיה משה שומע במדן: "לך שוב מצרים", ואהרן שומע במצרים: "לך לקראת משה המדברה". הוי: ירעם א-ל בקולו נפלאות... שהראה פלאי פלאים.³⁴

2. מכלול אורות התורה

באוצר הפירושים על התורה אפשר להבחין בדרכים רבות ובשבילים שונים. כל פרשן קובע לעצמו את הדרך והנתיב הנראים לו. יש מי שמאמץ את דרך הפשט, וממנה לא יזוז. יש המאמץ את דרך ההלכה והיא נראית לו עיקר. יש מי שמהלך בנתיבי הלשון ובנפתולי חכמת הדקדוק והבלשנות. יש מי שדואה במרחבי עולם המחשבה וההגות ומבקש להבין דעת עליון. הרב המחבר ר' חיים בן עטר זצוק"ל אחז בדרך המקיפה מכלול אורות התורה. פירושו ממוזג מגילויי אורותיה של תורה, והוא משלב בתוכו: הלכה, פשט, רמז, דרש, סוד, דיוקי לשון, ייתורי מילים ואותיות ועוד. שילוב האורות הללו מכל חלקי התורה אינו נעשה אצלו באופן מיכני כפי שאפשר היה לחשוב, דהיינו הצעה של פירוש בדרך הפשט, ועוד הצעה של פירוש אחר בדרך הדרש וכיו"ב. אלא יש כאן גילוי למהותה הפנימית של תורה, שכל האורות כלולים בפנימיותה ביחד, והם מתראים כניצוצות שונים ובגוונים מתחלפים, והכל מתוך אותה שלהבת.

30 שמ"ד יט.

31 שם ד כז.

32 פרק ה ט בסופו.

33 איוב לז ה.

34 עיי"ש בתחילת המדרש על אילו פלאי פלאים נוספים מדובר.

"הלוא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפצץ סלעי"³⁵ - "מה פטיש זה מתחלק"³⁶ לכמה ניצוצות, אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים"³⁷. התורה נמשלה בדקדוק גדול לאש ובהשוואה מדוקדקת, כי כאשר תראה הגחלת שאינה מלובה, השלהבת בתוכה כמוסה וסגורה, אשר בהפיח בה, אז תתפשט ותתלהב ותצא מתרחבת והולכת, ובשלהבת ההיא נראים כמה מיני גוונים מרוקמים - כן התורה הזאת אשר לפנינו, כל מלותיה ואותיותיה כמו גחלת הן אשר בהצית אותן...תתלהב מכל אות שלהבת גדולה ממולאה בכמה גוונים [אדום, ירוק, צהוב, לבן וכו'], והן הידיעות העומדות צפונות בתוך האות ההיא.³⁸

דרך לימוד ופרשנות כזו, חשיפת האורות הגנוזים בתורה לגוניהם ולצבעיהם השונים סיגל לעצמו אוה"ח הקדוש בפירושו על התורה.

כתבתי וקצבתי על יד על יד, זעיר שם זעיר שם, את אשר הבינותי. מהם ישוב הכתובים דרך עיון בשיעור הדיבור עצמו דרך פשט, ומהם דרך דרש, ומהם דרך רמז, ומהם דרך סוד בדרך נסתר ונגלה לעיניים לו.³⁹

כאמור, לא רק לשבילי הקבלה והסוד, הרמז, הדרש והפשט נתן הרב המחבר את דעתו, אלא גם לעולם ההלכה והפלפול,⁴⁰ לתחום הדקדוק והבלשנות וכיו"ב. הוא חונן ברגישות מיוחדת ליתורי מילים, ליתורי לשון, להיעדר התאם כביכול במבנה של פסוק וכיו"ב, ולכל אלה הוא מתייחס באמנות נפלאה. כל מכמני התורה עומדים לרשותו, נענים לצו הפנימי שלו, וכל מקום מוקשה, הוא מיישבו כיאה לו, אם על פי הנגלה אם על פי הנסתר, הן בהלכה, הן באגדה, הן בדרש, והן ברמז וסוד.

כדי לשבר את האוון נציג שתי דוגמאות בלבד:

דוגמה א - דב' ח א: "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון... למען תחיון...". בפסוק זה עומד הרב המחבר על ייתור המלה 'כל' ועל קשרו של נושא הפסוק כולו בחיות של האדם, ויישב את הדברים כך: בתורה יש רמ"ח מצוות

³⁵ יר' כג, כט.

³⁶ עיין סנהדרין לד ע"א, ד"ה מה פטיש, ובמקביל שבת פח ע"ב, תוס' שם.

³⁷ סנהדרין לד ע"א; שבת פח ע"ב.

³⁸ רמח"ל, דרך עץ החיים.

³⁹ הקדמת הרב המחבר לפירושו אוה"ח.

⁴⁰ בסוגיות רבות הוא מפלפל בנושאים הלכתיים, זן בסוגיות התלמוד, בדרכם של מפרשי התלמוד ובעלי ההלכה, וחותר להכרעות ולפעמים להכרעה עצמית מוחלטת.

זכריה תנעמי

עשה ושסייה לא תעשה. לאדם יש רמי"ח איברים ושסייה גידים. כל האיברים יונקים את חיותם מן המצוות.

הנה נתאר לעצמנו, אומר 'אור החיים', שאחד מאיבריו של האדם לקה והוא "צועק בלבו אוי ואבוי על מכאובו". יבוא אדם וינסה להרגיע אותו "באמור לו הלא לך רמי"ח איברים ושסייה גידים". ואם אחד מהם לקה, אין זה משמעותי, הלא נשארו כל יתר האיברים והגידים שלמים, ומה לך כי תצעק ותתאונן? "האם יקבל האדם מענה זה לצעקתו!!"

כך הדבר לגבי מצוות התורה. יש כאלה המתברכים בלבבם שהם זהירים בחלק מן המצוות, מהדרים בכמה מהן, עוסקים בתלמוד תורה. אז מה אם אינם נוהרים לקיים מצוה אחת או שתיים?

על כן אומרת התורה "למען תחיון" - כמו שלגבי הבריאות אינך מתפשר, וכואב לך כל אבר שלקה, הוא הדין לגבי מצוות התורה, "כל המצוה תשמרון לעשות". כל המצוות נכללות כמצווה אחת, כגוף אחד, ואינך רשאי לזלזל באחת מהן, כי הוא חייך ואורך ימך, ומהן יונקים האיברים את חיותם.

דוגמה ב - דב' ח יט-כ: "העדתי בכס היום כי אבד תאבדון... כגויים אשר ה' מאביד מפניכם".

המילה 'כגויים' משתלבת בפסוק באופן טבעי. לכאורה אין צורך בתוספת הסבר למשמעותה. והנה הרב המחבר מתוך רגישותו המיוחדת מגלה הסבר נפלא מאוד שאיננו נשמע מתוך פשוטו של מקרא, אבל הוא מביע את מהותו ועוצמתו.

נוסף לחורבן הפיזי שעליו מדבר הפסוק בפשוטו, רומזת התורה, אומר אוה"ח הקדוש, גם לאבדן רוחני. "כגויים... תאבדון" - "פירוש שיכרת מהם נבואה ורוה"ק שיאבדו.⁴¹ ועל זאת יחרד לב עם ה', שאין קללה בעולם כזו. אוי לדורות שטעמו כוס המר הזה, מר ממות. והוא רחום ישוב ירחמנו, כי יתן את רוחו בנו כימי קדם".

3. עצמיות ומקוריות

בחינה זו של עצמיות ומקוריות, ובעיקר בעסק התורה, היא עולם שלם בפני עצמו. העמיק והרחיב בזה מרן הרב קוק זצ"ל. בהקשר לענייננו כאן נביא שניים

⁴¹ דהיינו שיתנהגו בהליכותיהם כמו גויים נטולי תורה, מוסר וקדושה, כמו הטמיעה וההתבוללות ר"ל.

שלושה גרגרים מדבריו.

אין האדם קונה שום מעלה, כי אם מתוכיותו, מעצמותו המהותית הפנימית, ולא ממה שבא לו מבחוץ, כי המקרים אינם מולידים את האושר האמיתי.⁴²

אני צריך לכרות ולשתות מים מבארי, באר מים חיים, מחשק התורה שבנשמת, מהאות המיוחדת לי, שכל האותיות שבתורה באים על ידי הצנור הזה אלי.⁴³

על כן:

מגמתה של חכמת הרזים, היא פיתוח כח הנשמה, עדי כדי עמידה על **כוחה הפנימי, לשאוב ממקורה**, בלי שום הצטרפות של התלמודות אמצעית.⁴⁴

ברוח זו ניתן להטעים בכוונת התפילה: "ותן חלקנו בתורתך" - היינו אותו חלק בתורה השייך לנו בייחוד לפי בחינת נשמתנו.⁴⁵
בחינה זו של עצמיות ומקוריות חיה והייתה בתודעתו של הרב המחבר, והיא הנחתה אותו בכתיבת חיבורו הקדוש.

יחדתי זמן מועט למצוה זו לפרש ג' ג' גרגרים ממאמרי א-לוקים חיים אחד המרבה ואחד הממעט.

וקדמתי בתפלה מול מקורי החכמה, ואליו פיו קראתי שלא אכשל בדבר שאינו רצוי לפניו.

גם יחונני לבל אכשל במכשול גניבת דעת קטן וגדול. וסייג עשיתי שמשכתי ידי מפתיחת ספרים, לא לקלותם כוונתי, חלילה חלילה, כי כולם אענדם לראשי ואתעטר בהם, אלא לבל אכשל להתכסות בשמלתם. ובפתחי בספר תורת ה' לא הייתי מקדים להתחכם מהראשונים לדעת הערותיהם וישוביהם, ואכניס טפח, ואפשר פירוש ממוצע מביניהם.

ולזה יקרא אחיו של נחש הקדמוני, כי ערום יערים להתגדר. אלא תורת ה' כתובה לפני, והיא העירה אותי והיא השיחותני והיא האירה נפשי

⁴² "חדריו", עמ' כד.

⁴³ שם, עמ' כו.

⁴⁴ אורות הקודש, ח"א, עמ' צה.

⁴⁵ ראה דרך הקודש, עמ' סג.

זכריה תנעמי

לאור באור הערבי, והרגשתי בנפשי שראתה נסתרות, ותאכל, ותשבע, ותותר ממטעמי התורה, באור פני מלך חיים.⁴⁶

דרך זו של עצמיות ומקוריות יש בה העזה גדולה, והיא עלולה גם להיות כרוכה בסכנות גדולות. מי אומר שהאדם יזכה לכוון לאמתה של תורה! מה יהיה אם יימצאו דבריו סותרים דברי חכמים קדמונים או אם ח"ו יגיע האדם מתוך עיונו לאסוקי שמעתתא שלא אליבא דהלכתא, ונמצא ח"ו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה? מי ערב לכך שלא ייכשל האדם באחת מאלה?

אכן דרך זו אינה כבושה לרבים, אלא למי שמצא את לבבו נאמן לשמו יתברך ולתורתו, וגם כבר מלא כרסו בש"ס ובפוסקים, וכבר קנתה לה התורה שבינתו בלבו, וחוזר הוא ומעיין במקראות כאשר תורתו שקנה אותה בעמל עומדת לו לסייעו במלאכת הקודש, וכדברי הרב המחבר על עצמו: "תורת ה' היא העירה אותי, היא השיחתני והיא האירה נפשי" וכו'.

אכן הרב המחבר, שזכה לבחינה זו של עצמיות ומקוריות, שזכה להארת התורה בכל חלקיה בתוך נשמתו, היה ער לסכנות הללו, והוא מגלה דעתו במקומות שונים בפירושו ביחס לסכנות האלה, ומציין הבחנות יקרות בתלמודה של תורה בדרך זו של עצמיות ומקוריות:

א. אין מניעה לחדש ולגלות הארות של תורה באופנים שונים מדעתו של הלומד, ואדרבא מצווה עליו לגלות ניצוצות של אור תורה הגנוזים בתוך נשמתו.

לפעמים אמשוך בקסת הסופר בפשטי הכתובים בדרך משונה [=שונה] מדרשת חז"ל. וכבר גליתי דעתי שאין אני חולק ח"ו על הראשונים אפילו כמלוא נימא.

אלא שהרשות נתונה לדורשי תורה, לעובדה ולזרעה, אור זרוע לצדיק, וארץ החיים מעלה פירות לכל זרע זירוע אשר יזרע בה, בעלה בן תורה.

ואולם יש הסתייגות אחת לגבי הרשות הנתונה לחדש מדעתו, והיא באשר לתחום ההלכה. בתחום זה אסור לאדם לזוז מדעת הקדמונים ומדעת מעבירי השמועה בע"פ דור מפי דור.

רק לדברי הלכה, אל אשר יהיה שמה הרוח אשר תכנו ראשונים, אחריהם לא ישנו. גם שלא לבדות מדעת אנוש דברים חדשים אשר לא

⁴⁶ מתוך הקדמת הרב המחבר.

שערום נוחלי תורה מפה אל פה, אלא עפ"י הקדמותיהם אשר קבלו דלי מדלי אשר דלה לנו איש הא-לוקים, מהם יקחו הקדמותיהם בני תורה לעמול ולעשות מסילת הכתובים ואורח ודרך ושביל ונתיב, ולהכניס בכתובים דברים שנאמרו בעל פה.⁴⁷

ב. אין איסור לחלוק על הראשונים במה שנוגע לפירוש הכתובים, ובלבד שהדברים לא יתנגשו עם הדין וההלכה.

דע כי רשות לנו נתונה לפרש משמעות הכתובים בנתיבות העיון ויישוב הדעת, הגם שקדמונו ראשונים ויישבו באופן אחר, כי שבעים פנים לתורה. ואין אנו מוזהרים שלא לנטות מדברי הראשונים אלא בפירושים שישתנה הדין לפיהם.

ולזה תמצא שהאמוראים אין להם כוח לחלוק על התנאים במשפטי ה', אבל ביישוב הכתובים ובמשמעותם, מצינו להם בכמה מקומות שפירשו באופן אחר.⁴⁸

ג. מותר ואף מצווה לחדש בתורה ולדרוש בה בכמה אופנים בתנאי שהדברים יהיו תואמים את לשון הכתוב, שלא יתנגשו עם ההלכה ושיהיו תואמים את רוח נותן התורה.

הרשות נתונה ללומדי התורה לפרש בה ולדרוש בכמה אורחין ושבילין. ותלמיד ותיק יחדש בדרשת הכתובים כאשר יוכל הכתוב שאת, ככל אשר תשיג ידו בתורתו... בתנאי שלא יהיה מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, שלא לטהר את הטמא ושלא לטמא את הטהור.⁴⁹

ד. בעניין אגדה אין איסור לחלוק על הראשונים, כל עוד הדברים אינם נוגעים להלכה.

כבר אמרנו ששבעים פנים לתורה. ובענין האגדה יכולים לפרש, הגם שיהיה הפירוש מנגד לדבריהם, כל שאין הניגוד בדבר הלכה.⁵⁰

ואמנם מי ששם לנגד עיניו יראת ה' טהורה, וכונתו אך ורק להגיע לרצון ה'

47 כ"ל.

48 אוה"ח בר' א.ג.

49 שם, ויקרא כו.ג.

50 דב' לב.א.

זכריה תנעמי

מתוך תורתו, זוכה, ומן השמים מכוונים אותו לדרך הישר, והרבה פעמים מכוון לדעת גדולים שקדמוהו, ויש אפילו לדעת נבואה.

תדע דאמר גברא רבא מילתא, ומתאמרא משמיה דר' עקיבא בר יוסף כוותיה... או מתאמרה הלכה למשה מסיני כוותיה.⁵¹
וכיון שאומר טעם לדבריו, סברת הלב הבאה לו בנבואה, וזכה להסכים להלכה למשה מסיני.⁵²

אכן פעמים רבות מציין הרב המתבר שאחר שזכה לחדש חידוש מסוים, האיר ה' עיניו ומצאו בדברי קדמונים או בלשון הכתובים.⁵³
יחד עם העצמיות והמקוריות הוא ער לעולם הפרשנות, ופעמים רבות הוא מציין פרשנים גדולים כמו הרמב"ם, אבן עזרא, הרא"ם ואחרים. הוא מפלפל בדבריהם, פעמים דוחה מדבריהם את אלה שאינם תואמים את לשון הכתוב,⁵⁴ ופעמים הוא טוען כלפי פירוש מסוים שאסור לשמוע אותו, מאחר שעלולה לצמוח ממנו טעות ביסודות האמונה.⁵⁵

4. גדלות היצירה מתוך קדושת נפש היוצר

כדי לזכות לסייעתא דשמיא כדי לכוון לאמתה של תורה מתוך עצמיות ומקוריות, דרושות מספר סגולות נפשיות: קדושת נפש היוצר, "רק אנשי קודש ראויים להיות שרי קודש",⁵⁶ זיכוד עולמו האישי, התעלותו מעל לכל ענייני החומר, טיופיו ולכלוכיו, וכן שישים לנגד עיניו זכרון שמו יתעלה תמיד, ותהיה יראתו על פניו תמיד, ושתהיה כל כוונתו אך ורק לשם שמים, לקדושת שמו יתברך ולא לשום פנייה אישית כלל ועיקר, ואז יזכה שדבריו יהיו לרצון לפניו יתברך ומקובלים על שומעי לקחו.

אכן כך נהג הרב המחבר זצוק"ל בעצמו. אלה הדברים אשר שם לנגד עיניו בבואו לערוך את יצירתו:⁵⁷

א. קדושת הנפש והתעלותה מכל ענייני החומר - "העירותי מצפוני של תורה

51 בבא בתרא יב ע"ב.

52 רש"י, שם, ד"ה ולא טעמא קאמר.

53 ראה לדוגמה: ב"ר א' ז': ב"ר א' ט': שמי' ד' כז (ראה לעיל סעיף א בסופו) ועוד.

54 דוגמה בולטת מאוד במ' כ' ח, בפרשת מי מריבה. הוא מביא שם עשרה פרשנים, עיי"ש, ולדעתו "אינם מוציאים אותנו ידי חובת האמת".

55 לדוגמה, ראה דב' ל' ו, כלפי פירוש מסוים של אבן עזרא, עיי"ש.

56 הקדמת הרב קוב לשה"ש.

57 כל המובאות בארבעת סעיפים דלהלן לקוחות מתוך ההקדמה לפירוש אוה"ח.

באוות נפשי... טעמתי קצה המטה ותהי בפי מתוקה מיערת דבש... והתבלקן הראשון אשר העירותי נפשי אליו, רוח נכון לכוון דעתי להרחיק דברי חול ותענוגי עוה"ז כי הם הדברים הפוגמים מעיקרם, ופוגמים פגמות בשר את המתוק, ולא יאירו שבילי פירושי התורה ממקור האמת, ואם יאירו, יהיו כסף סיגים".

ב. **התאמת הדברים לרמת שכלו של המקבל** - "והשני, אקח רוח דעת, לשקול במשקולת הדעת, בהתבוננות הדעת, שהוא המתאים בין החכמה והבינה. ואל זה אביט בדבר ואפנו, ואת אשר עדיו יגיעו הדברים להבין בהם, לבל ישומו בפיהם מר למתוק מדבש, ויורק טעמו מחסרון המקבל".

ג. **יראת השם נגד עיניו** - "והשלישי הנו נכבד, יראת ה' היא אוצרו".

ד. **כוונה לשם שמים, לעשות נחת רוח ליתצרו** - "ודעתי גליתי לפני גולה עמוקות, הנני הנני עבד, לך ה', נוטע גן עדן להקריב ביכוריו לפני א-דוני, אולי יתעשת אלי ויהיה כל פריי קודש הלולים, לרצותך א-ל חפצתי, וקווה קויתי לייחד אשת דודים חפצתי וחשקתי. והריני משעבד דעתי וידיעותי בכללות ד' וד' מוצקות בבניי בנין עולם קטן, בהכנת נפשי מול שמך, שפע ומשפיע ונפשע, דבקתי נשמותי, והתחלתי וביארתי בתורה, ופני מול פני-שמו מודעת לבל יכשילני הכושל והמכשיל, וביארתי בו ג' גרגרים בכל פרשה, תורה לשמה".

5. הקדמות רעיוניות כהנחות-יסוד לפירוש פסוקים

אחד מקווי האופי הבולטים בפירושו של אוה"ח הקדוש הוא ההקדמות שהוא מציג במידת הצורך לפני ביאור פרשיות או פסוקים.⁵⁸ ההקדמות הללו קובעות ברכה לעצמן. נסתפק כאן בציון חלק מההקדמות הללו, בהדגשת הנושאים הנדונים בהן, לצורך הדגמה.

א. בר' ב א - **תשוקת הנבראים לבוראם**

הקדמה זו נועדה לצורך הבנת הפסוקים "ויכולו השמים והארץ... ויכל א-לוקים מלאכתו ביום השביעי".

ב. בר' מז כט - **סוד ירידת הנשמות לעולם ומידת ימיהן**

ההקדמה לפסוק "ויקרבו ימי ישראל למות", מבהירה איך ידע שקרבו ימיו למות? איך יודעים זאת כל הצדיקים?

⁵⁸ השווה פירושו של הרמב"ם למשנה. שם גם הרמב"ם מציג הקדמות לפני כל נושא הדורש זאת. חלק מן ההקדמות הן יצירות נכבדות בפני עצמן, כגון: ההקדמה למשנה, שהיא מבוא לתורה שבע"פ; "שמונה פרקים" שהיא הקדמה למסכת אבות ועוד.

זכריה תנעמי

ג. ברי' מט ז - שתי הקדמות: האחת - בחינת התורה שקיימו האבות ותמיהות המתקשרות בכך, כגון איך נשא יעקב שתי אחיות? השנייה - סוד ג' עולמות: קודש, חול וטמא [רע] ובחינת הנשמות לאור זה.

ההקדמות הללו נזקק להן הרב המחבר כדי להסביר נטילת הבכורה מראובן והעברתה ליהודה.

ד. ברי' מט ט - סוד גלגול הנשמות מנשמת אדם הראשון, תופעת הגרות וכיו"ב.

בהקדמה נפלאה זו משתמש הרב המחבר לצורך הסברת מעשה יהודה ותמר, פרשה לא פשוטה מבחינה מוסרית. על פי הקדמה זו הוא מציע פירוש מקורי נפלא לפסוק "גור אריה יהודה, מטרף בני עלית".

ה. במי' טז א - סוד התפשטות הקדושה לענפים בנשמות וחטא מי שמבלבל את סדרי ההשפעות וגורם לפגם.

בהקדמה זו נעזר הרב המחבר כדי להסביר את חטאו של קרח, והאם פגמו נוגע עד השורש, עד יעקב, עיי"ש.

6. ישרות המחשבה ופשטות אמת המתגלות בפירוש

מן התכונות הנפלאות שבהן מצטיין הפירוש לכל אורך הדרך הן הסגולות הנפשיות של ישרות המחשבה, פשטות של אמת, חיפוש פתרון אמיתי המתיישב על הלב לבעיות פשוטות לכאורה, שלא תמיד נתנו המפרשים את דעתם עליהן.

בצד הפלגת הפירוש בכללו לספירות רוחניות גבוהות, התעלותו לעולמות של קדושה, קבלה ומסתורין, חשיפת סודות וגזים מעולם הסוד והסתרים, לא נתקפח מקומן של ישרות המחשבה, ראייה פשטנית, חקרנית ואמתית של המקראות.

פעמים רבות מעורר הרב המחבר שאלות בסיסיות המתבקשות מאליהן, והלומד תמה כיצד זה לא זכו שאלות אלה להתייחסות אצל פרשנים אחרים? כדי שלא תארך היריעה, נסתפק בהצגת מקצת מן השאלות הנראות לנו בוערות במיוחד. התשובות שנותן הרב המחבר לשאלות אלה, תהיינה בבחינת אתגר ללומד, בחינת זיאידך זיל גמור.

א. למה לא כתב יוסף מכתב ליעקב בעלותו לשלטון במצרים? מדוע נתן לכל התהליך להתרחש כפי שהתרחש "ולא חש לצערו של אביו, והאריך לו ימי צרה מבלי להודיעו תיכף ומיד"? - ברי' מה כו.

ב. איך מצווה השי"ת "ושאלה אשה משכנתה", שעה שידוע שלא יחזירו את

בוסתנו של יאור החיים הקדוש

- ששאלו, והרי זה לכאורה נגד המוסר האנושי? - שמי' ג, יח.
- ג. בסיפורי יעקב התורה משתמשת חליפות בשמות ייעקב וישראל. האם יש התניות או חוקיות בשימוש בשני שמות אלו? - ברי' מז כח.
- ד. שאלה דומה עולה לגבי השמות יעם' בני ישראל המתלייחסים לעם ישראל - שמי' יג יז.
- ה. שאלה דומה לגבי חילופי השמות ישראל, יעם, יעדה' ביחס לתקופת המדבר - במי' כ א.
- ו. כשנתבקש משה ללכת אל פרעה כדי לגאול את ישראל ממצרים, הציג שאלה ריאלית: "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים?" - הרי פרעה היה עלול להוציאו להורג בתלייה בכיכר המרכזית במצרים! מה תשובה השיב ה' למשה באמרו "אהיה אשר אהיה" - שמי' ג יז.
- ז. כיצד אפשר להבין באופן רציונלי את עקשנותו של פרעה לכל אורך הדרך? האם יש שוטה גמור בעולם שיסבול כזאת, ומסתמא לא היה טיפש? - שמי' י ז.
- ח. "גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות" - איך יבקש משה רבנו מגוי טמא בזה דבר ה' זבחים ועולות? - שמי' י כה.
- ט. במה זכה יתרו שנתייחדה פרשה בתורה על שמו? - שמי' יח כא.
- י. איך לא מנה הכתוב בין טומאת השרצים את טומאת הנחש שהוא אב הטומאה שבהם? - וי' יא כט.
- יא. מצוות השעיר המשתלח נראית לכאורה כעבודה זרה, "הדברים מבהילים", כיצד יש להבינם? - וי' טז ז.
- יב. מדוע לא נצטוונו לכסות דם בהמה כמו דם חיה? וי' יז יד.
- יג. אילולא חטא אדם הראשון, ולא הייתה נגרמת מיתה, האם היה האדם חי לעולם? מה היה לו לעשות? - וי' כו ג, אות כ.
- יד. מדוע לא שרו ישראל שירת תודה על המן ועל מתן תורה כמו ששרו על באר המים? - במי' כא יז.
- טו. מהו סוד הסמיכות בין פרשת עיר הנידחת לבין הבטחת התורה יונתן לך רחמים ורחמך והרבך? - דבי' יג יח.
- טז. כיצד אפשר להבין היתר יפת תואר בזמן ובנסיבות שבהם האדם צריך להתקדש ולשמור על עצמו מפני הסכנה? - דבי' כא יא.
- יז. מה ראתה תורה לציין מכל העבירות שבתורה דווקא אותם אירורים האמורים בהר עיבל? - דבי' כו טז.
- יח. מדוע מספר הקללות במשנה תורה כפול ממספרן בפרשת בחקותי? - דבי' כח מז.

זכריה תנעמי

טו. מה ניתן ללמוד מן ההבדל בסגנון הפנייה אל השמים ואל הארץ של משה וישעיהו? - דב' לב א.
לשאלות אלה ודומיהן הביא הרב המחבר הסברים נפלאים המתיישבים על הלב גם מבחינה רציולית ומתיישבים יפה עם סדר הפסוקים.

7. פוריות המחשבה

אחד הקווים האופייניים לפירוש אוה"ח הקדוש הוא פוריות המחשבה, ריבוי פירושים בווים שונים לפסוק אחד. לכל אורך הדרך מציע המחבר שפע גדול ומבורך של פרשנות, מחשבות מבריקות, סגנונות רבים בדרך הפשט, הפלגה לעולמות הדרש, הרמז והסוד, כניסה לעולם המסתורין, דיוקי לשון וחקרי לשון, התבוננות בייתורי מילים וייתורי אותיות, התחקות אחר סדר המילים בפסוקים וההיגיון הכמוס בו ועוד ועוד.
פוריות מחשבה זאת נובעת מתוך עושר הנשמה, מתוך ההארה הא-לוקית שבתוכה, ונקודה זו גם היא עדות לכתיבת הפירוש ברוה"ק.

להלן דוגמאות אחדות לריבוי פירושים לפסוק אחד:

א. ברי א א - עשרים ושניים פירושים לפסוק זה משולבים בפשט, רמז, דרש וסוד.

ב. שמי כג ב - "וידבר א-לקים אל משה, ויאמר אליו אני ה'". פתח הפסוק בשם 'א-לוקים' וסיים בשם ה'. על דקדוק זה בלשון הפסוק כתב הרב המחבר עשרה פירושים נפלאים.

ג. וי כו ג - "אם בחקתי תלכו וגו'". **ארבעים ושניים** פירושים מאלפים כתב על פסוק זה על בסיס סוגיות בש"ס, מדרשים, זוהר ועוד. מסביב לפירושים אלה נרקמה אגדה נפלאה הקשורה באישיותו של המחבר עצמו.⁵⁹ "לפי מסורת אחת נתחדשו אצלו פירושים אלה, בזמן שהלך לחפש את עשרת השבטים כדי לקרב את הגאולה".⁶⁰ לפי מסורת אחרת, הרב המחבר קיבל על עצמו שנת גלות אחת בגלל מעשה שהיה.⁶¹ "בערב שבת משנת גלותו הגיע לעיר סמוך לעיירה, וישב לנוח על אבן אחת. תוך שהוא יושב נתחדשו על ידו מ"ב הפירושים לפסוק הזה. בהגיעו לעיר, תוך שהוא מסתיר את זהותו, התארח אצל אדם אחד... אחר

⁵⁹ ראה יחולדות המחבר, הוצ' בלום, עמ' 3-4.

⁶⁰ שם, עמ' 15.

⁶¹ ראה שם, עמ' 3.

סעודת ליל שבת הזמינו המארח לבא לשלחנו של הרב המקומי המשמיע דברי תורה הנאמרים במתיבתא דרקיעא. המארח והאורח התיישבו והקשיבו רב קשב לדברי התורה שהשמיע הרב במסיבה קדושה, והם ארבעה עשר פירושים ראשונים על הפסוק 'אם בחקתי תלכו', והוסיף כי הדברים האלה נאמרו במתיבתא דרקיעא בשם ר' חיים בן עטר... למחרת המשיך הרב בסעודות השבת את הפירושים הנוספים עד שבסעודה שלישית השלים את כל המ"ב פירושים בהדגישו, שפירושים אלה נאמרו במתיבתא דרקיעא ע"י הרב הקדוש ר' חיים בן עטר".⁶²

ד. במ' כא ח - הרב המחבר מציין שבעה אופנים לסמליות שיש בהבטת עם ישראל בנחש הנחשת, "הבטתם לנחש תרמוז לז' דברים".

8. ה'רמזים' נקו אופייני לפירוש

אחד הקווים הבולטים ביותר בדרך פירושו של אור החיים הקדוש הוא הרמזים שאותם הוא מגלה בכתובים, בנוסף ליסודות ההלכתיים, המחשבתיים, המוסריים והמעשיים.

כמעט אין פסוק או פרשה שאינו מגלה בהם רמזים בגוונים ובמשמעויות שונות כדי ה' הטובה עליו.

נציג כאן לצורך הדגמה רמזים אחדים. נסתפק בציון המקור והנושא הנדון בו. הלימוד של הרמזים הללו ראוי הוא לחיבור בפני עצמו.

א. ברי א א-ה: הבריאה ביום הראשון, ונרמז בה תהליך בריאת האדם ומהלך חייו. "שמים וארץ" - נשמה וגוף; "תהו ובהו" - שליטת החומר על הצורה; "חשך על פני תהום" - זה יצה"ר; "ויאמר א-לקים יהיה אור" - רומז להופעת הנשמה או להופעת התורה בגיל שלוש עשרה לעזור לאדם במאבקו המתמיד עם היצר...

ב. וי' ו א-ו: פרשת העולה רומזת לייסורי הגלות ולנחמת הגאולה. "העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה" - רמז לכנס"י שסובלת כל ליל הגלות הארוכה. "עד הבקר" - עד בוקרה של הגאולה, כמו שנא'⁶³ "אמר שמר אתא בקר וגם לילה". "ולבש הכהן מזו בד" - זה הקב"ה שילבש בגדי נקם להשיב לצריו. "אש תמיד תוקד על המזבח" - כמו שנא'⁶⁴ "ונקיתי דמם לא נקיתי" וכו'.

⁶² שם, עמ' 3-4. וראה שם סיפור האגדה בשלמותו עם מעשה נורא בקשר לצדקתו וקדושתו של הרב המחבר.

⁶³ יש' כא יב.

⁶⁴ יואל ד כא.

זכריה תנעמי

ג. וי' כה כה-נה = התייחסות לאדם היורד מנכסיו, מוכר מאחזתו, מוכר את ביתו, מוכר את עצמו לעבד וכיו"ב - פרשיות אלה מפרש אותן אוה"ח כרומזות לריבוי העוונות הגורמים למיעוט האורות למעלה, "כי ימוך אחיך" - זה הקב"ה,⁶⁵ "ומכר מאחזתו" - זה ביהמ"ק. וכך כל יתר הצרות והשעבוד של הגלויות. אבל אחר כל זה מובטחת הגאולה. "ויצא ביובל ושב לאחזתו"⁶⁶ - "קץ הגלות ישנו, אפילו יהיו ישראל רשעים גמורים חיו".

ד. דב' כא י-יד: פרשת יפת תואר. בפתח הפרשה מציג אוה"ח שאלה יסודית: "למה יצו ה' כדברים האלה לטמא האדם עצמו בבת אל נכר? ובפרט בעת מעשה שהנס [בשעת מלחמה] שצריך להוסיף טהרה ודבקות בה', יתיר לעשות מעשה כיעור השנאוי אצלו יתברך?"

עובדה זו, הוא אומר, מחייבת אותנו להסכים שיש כאן דבר עמוק שהתכוונה אליו התורה.

אכן כתשובה לשאלה זו הוא מפתח יסוד חשוב מאוד החוזר אצלו כמה פעמים, והוא יסוד נשמות הגרים. כאשר חטא אדה"ר "נשבו כמה נשמות יקרות ביד סטרא אחרא והם נשמות הגרים".⁶⁷ נשמתו של אדה"ר, שבה כלולות היו הנשמות, כביכול נתנפצה בחטאו לרסיסים ונתפזרו ניצוצות של נשמות לכל עבר. ניצוצות אלו שואפים תמיד לחזור אל מקור מחצבתם, אל מקור הקדושה, והן הן נשמות הגרים השבים בחזרה אל הקודש. "צא ולמד כמה וכמה גדולי עולם באים מהאומות, ורות המואביה תוכיח, וכמה גדולי עולם אחרים כמו שמעיה ואבטליון, ואונקלוס הגר וכאלה רבים".⁶⁸

לפי זה, אומר אוה"ח הקדוש, זמן המלחמה זו הזדמנות נפלאה של מפגש בין ישראל לעמים. זאת הזדמנות שבה מתעוררים ניצוצות כאלה ומוצאים דרך במי להידבק, וכך ישובו למקורם.

תופעת החשק המזורה בשעת המלחמה - והרי לפי השקפתה של תורה יוצאים למלחמה צדיקים ויראי שמים - מוסברת רק ע"י התעוררות ניצוצות קדושים כאלה השואפים לחזור אל מקור הקודש.

לפיכך, אם בשעת סכנת המלחמה, לוחם ישראלי השומר דרכי ה' בקדושה ובטהרה מרגיש חשק בלתי מובן לכאורה לעת כזאת, סימן הוא שיש נשמה קדושה הרוצה להיגאל, השואפת להידבק במקום הקודש, והיא מלובשת בדמות

⁶⁵ וי' כה כה.

⁶⁶ שם שם, כה.

⁶⁷ דב' כא יא, אוה"ח שם.

⁶⁸ שם.

בושתנו של יאור החיים הקדוש

אישה יפת תואר. אז הכתוב מזמן לנו הנחיות מדויקות שעל פיהן ניתן לבדוק, אם אכן בנשמה גדולה וקדושה מדובר או רק בניצוץ קל וחולף, ובהתאם לזה על האדם מישראל לנהוג.

מכל מקום לא מדובר כאן בחשק פרוץ, בפריעת מוסר חסרת רסן ח"ו.

א. דב' כב א-ד: פרשת השבת אבידה. "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים, והתעלמת מהם, השב תשיבם לאחיך". פרשה זו רומזת לבני ישראל, צאן מרעיתו של הקב"ה, שאם יש מהם תועה בדרך, בבחינת "שור או שה נדחים", ואינם הולכים בדרך ה', חובה על תלמידי חכמים רועי ישראל הנאמנים להשיבם בתשובה אל אביהם שבשמים. אסור להתעלם מהם, "השב תשיבם לאחיך" - זה הקב"ה.

והרי זה ק"ו. אם חסה התורה על ממונו של ישראל בקובעה לא תעשה, "לא תוכל להתעלם", ובקובעה עשה של השבת אבידה, "השב תשיבם", על אחת כמה וכמה כשהאדם מישראל עצמו תועה ויש כאן אבידת נשמה ר"ל, "שמחויבים אנחנו במצות השבת אבידה". "וכפל לומר 'השב תשיבם', נתכוין כי מתחלה ישיבם לדרך הטוב, ובה יקרבו אל אביהם שבשמים, והוא אמרו תשיבם לאחיך - זה הקב"ה".

ג. יסודות רעיוניים במשנתו של אורח"ח הקדוש

פירוש אורח"ח על התורה איננו רק פירוש במובן המילולי של המילה, אלא הוא גם יצירה של הגות ומחשבה. בפירוש שוקעו מיגוון רב של נושאים גדולים וחשובים בעולמה של היהדות.

נושאים כאלה יש שהם מתבררים אגב פירוש לפסוק וכחלק מאותו פירוש עצמו, ויש שהם מתבררים באופן עצמאי בהקדמות שהוקדשו כרקע לפירוש הפסוק.

בנושאים המתבררים במהלך הפירוש כולו ניתן להבין בשני סוגים:

אחד - נושאים שמצד עצמם אינם חדשים, אבל הם זוכים כאן להארה מיוחדת, כגון ישראל ומהותו, תורה ומצוות ומשמעותן, גלות וגאולה, תורה שבכתב ותורה שבע"פ והיחס ביניהם ועוד.

שנים - נושאים שהם חדשים, והם זוכים כאן להארה ראשונה בדברי המחבר.

אמנם, באופן כללי, אין כל חדש תחת השמש, וגם כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכול נאמר למשה מסיני, אף על פי כן, גיבוש הרעיונות, ניסוח מוגדר של

זכריה תנעמי

הנושאים, קביעת מסגרת חדשה להם וכיו"ב, כל אלה הם מעשה יצירה חדש הנעשה כאן בידי הרב המחבר.

נושאים כגון אלה הם: הקדושה - החיות של הנבראים, הניצוץ הא-לוקי שבנבראים, תשוקת הנבראים לבוראם, גלגולי נשמות ורעיון הגרות, היחס בין הטבע לתורה, כוחו של הצדיק והאדם הקדוש וכיו"ב.

כאמור, הנושאים הללו נידונים בהקשר ישיר עם פירוש הפסוקים או כהקדמה אליהם. בכל מקרה, בעולמה הפילוסופי של היהדות נושאים אלה נובעים ישירות מתוך עולמה של תורה. החידוש כאן הוא שכל אוצר ההגות והמחשבה, כמו כל גילוי החיים כולם, הכול נובע מן המקור הא-לוקי, הכל נשאב מפנימיותיה של תורה. "הפוך בה והפוך בה דכולא בה"⁶⁹ "ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא"⁷⁰.

נסתפק כאן בניתוח קצר של מספר נושאים, ואלה ישמשו דוגמה לנושאים הלטיים בפירוש ובהקדמות המשובצות בתוכו. בשלושת הנושאים שלהלן בולטים עיקר חידושו ועיקר ראייתו של הרב המחבר על החיים והמציאות, וגם ביניהם קיים קשר רעיוני פנימי.

1. הקדושה - החיות של כל הנבראים

הרעיון המרכזי מבחינה הגותית, העובר כחוט השני בכל הפירוש כולו, הוא רעיון הקדושה. הקדושה היא הרוח החיה שבאופנים של יצירה קדושה זו ששמה 'אור החיים'.

רעיון הקדושה כשלעצמו איננו פשוט להגדרה, וק"ו להשגה. זכינו ועזרנו השייית להקדיש לנושא זה חיבור שלם, 'דרך הקודש', אשר כבר נודע בשערים, תהילה לשם.⁷¹ על כן לא נעסוק בבירור מהות הקדושה ובדרכי השגתה, אלא נדגיש נקודות אחדות בעולם הקדושה השייכות לחלק הנגלה אשר זכו להארה מיוחדת בפירוש אוה"ח הקדוש, ואילו אותם עניינים בקדושה השייכים לעולם המסתורין שעליהם מדבר אוה"ח, לא נדון בהם כאן.

א. הקדושה היא חיות כל הנבראים - "יש לך לדעת כי כל אשר יצר וברא ועשה ה', הכל עומד למזון ולמחיה מעולם העליון, שאליו יקרא עולם האצילות,

⁶⁹ אבות, סוף פרק ה.

⁷⁰ תענית ט ע"א.

⁷¹ יצא לאור בשנת תשמ"ג, והוא מכיל 600 עמ' בביאור נושא הקדושה.

והוא אור היו"ד שבשמו יתברך. והמזון הוא יקרא קודש, והוא מקור החיות והאוסר והטוב... ולכל הנבראים יורד החיות, כי זולת החיות אין נברא, והוא סוד אומרו: ואתה מחיה את כולם.⁷²

ואין לך נברא בין בגשמיים בין ברוחניים, בין במלאכים העליונים, בין בנפשות רוחות, נשמות, ונשמות לנשמות שאינם צריכים לשפע הקדוש, אלא כל אחד צריך חיותו כפי שרשו הקדושי.⁷³

כל נברא, כפי מידת קרבתו אל אור ה' כן תהיה מדרגתו בקודש. על כן המים אשר הם נמצאים במקדש נקראו 'מים קדושים',⁷⁴ והעפר הנמצא במחיצת הקודש נודעת להם סגולה רוחנית מצד עצם קרבתם אל אור ה' השוכן במקדש.

צוה ה' שיקח [לבדיקת הסוטה] מהמים ההם הקדושים, ויקראו קדושים, בקרבתם לפני ה' קדוש ונורא שמו, ובוה העירך מעשה המים [וסגולתם]... גם צוה לקחת מן העפר שבמקדש דווקא, לצד שהוא קרוב לקדוש ועליון ב"ה. וצוה שלא יחפור בדקר, אלא יקח מן העפר המוכן לפני ה' בלא הפסק בנין, לצד היותם קרובים ומרגישים בהשראת שכינה בהם, מה שהרגש זה אינו בעפר שהוא חוץ למקדש, כי לא טעם טעם זה [של השראת השכינה] עד הנה, לעשות את אשר חפץ ה' עשותי.⁷⁵

עפ"י יסוד זה, הוא מסביר גם את סוד "המים הבונים שדברו עליהם חז"ל במדרש.

בבריאת הרקיע נאמר: "יהי רקיע בתוך המים, ויהי מבדיל בין מים למים... ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע."⁷⁶

ואמרו חז"ל בב"ר: "לא פרשו המים התחתונים מן העליונים אלא בבכיה". ובמדרש הגדול:⁷⁷ "כיון שחצה את המים, התויד את הרקיע באמצע והבדיל אלו מאלו... מים שלמטה גועים ובוכים."⁷⁸ ומהו ענין בכיה זו?

72 נחמיה טו.

73 אור החיים, וי כב יב, ד"ה עוד.

74 ראה במ"ה יז.

75 אור החיים במ"ה טז. וכוונתו לומר, שמים ועפר אשר הם מחוץ למקדש אין בהם הסגולה הא-לוקית לבדוק את הסוטה. מאחר שהם רחוקים מן השכינה אין בהם ההרגשה הרוחנית הנדרשת לשם כך.

76 ב"ר א-ו.

77 ב"ר ה ד.

78 ב"ר א.

זכריה תנעמי

אומר אוה"ח הקדוש: "טעם שנקראו 'מים בוכים' לצד שה' פלג המים, חציים למעלה וחציים נשארו למטה מתחת ליבשה. המים שנשארו למטה, הם בוכים ומתאנחים על שלא זכו להתקרב לא-לוקים חיים בחצי העליון, כי הוא זה **נוסף הנבראים**"⁷⁹ יחד ותקוותם, להתקרב אל הא-לוקים ולהסתופף במחיצתו. לכן, המים אשר במקדש לא תרד עיניהם דמעה, כי למה יבכו ולמה ירע לבבם, אחר שהם נמצאים במקום אשר שם חונה הא-לקים"⁸⁰.

דבריו אלה של אוה"ח הקדוש בסוד המים הבוכים מכוונים היטב לדברי המדרש הגדול,⁸¹ שכן שם בהמשך המדרש נאמר: "מים שלמטה היו גועים ובוכים ואומרים: אוי לנו שלא זכינו לעלות למרום, לראות שכינתו של הקב"ה, ולומר לפניו שירה".

ב. **הקדושה, החיות של הנבראים נקבעה בשבת** - מזון רוחני זה, הקדושה, המהווה את החיות של כל הנבראים בעולם, הושפע להם באמצעות השבת וביום השבת, שכן השבת היא נושאת הקדושה בעולם מבחינת הזמן, ובה הוזכר לראשונה רעיון הקדושה.⁸²

יתרה מזו, אוה"ח הקדוש מחדש **חידוש מהפכני** בהבנת עצם קיום העולם. לנו נדמה שהעולם עומד נצחי בכוח עצמו. אוה"ח מחדש, שהעולם קיבל כוח עמידה **לששה ימים בלבד!** ביום השבת העולם מתחדש ומקבל ארכה נוספת **לעוד ששה ימים**, וכן הלאה. נמצא שהשבת איננה רק מעניקה מזון רוחני לעולם, אלא היא סוד קיומו וסוד הווייתו, ובלעדיה היה העולם חרב בסוף היום הששי.

וז"ל בברי:

בשעת הבריאה, לא ברא ה' כוח בעולם, זולת לעמוד ששת ימים, לטעם הנודע לו, גם ידוע ליודעי אמת. ונתחכם ה' וברא יום אחד, הוא יודע לה, ובו ביום חוזר ה' ומשפיע נפש לעולם המקיים אותו עוד ששה ימים, וכן על זה הדרך. וזולת זה היום היה העולם חרב בגמר ששת ימים וחוזר

⁷⁹ ראה להלן, תשוקת הנבראים לבוראם.

⁸⁰ אוה"ח במ' ה טו.

⁸¹ הוא איננו מפנה לדברי המדרש הגדול.

⁸² ראה דרך הקדוש, עמ' שנב-שנג, והערות 17, 23, 24 שם.

בסתנו של 'אור החיים' הקדוש

לתוהו ובוהו, וצריך ה' להכינו פעם שניה, ובאמצעות השבת - העולם עומד.⁸³

וזה פירושו לפסוק השבת בעשרת הדברות:

"זכור את יום השבת לקדשו...כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" וגו'.⁸⁴

הביטוי 'כי ששת ימים' מתפרש לא רק במובן של סיבה, 'כי בששת ימים', אלא גם במובן של תכלית, 'כי לששת ימים'.

מצינו כי הקב"ה גילה הדבר במה שאמר בעשרת הדברות, כי ששת ימים וגו', כי בשעת הבריאה, לא ברא ה' כוח בעולם, זולת לעמוד ששת ימים.⁸⁵

השפעה רוחנית זאת הנשפעת לעולם באמצעות השבת, והיא סוד קיומו של עולם, נקראת 'נפש העולם', 'נפש הנבראים', כי בלעדיה כאמור אין קיום לעולם ולנבראים. כיוון שהשפעה זו נשפעת לנבראים ביום השבת לכן נאמר בו "...וביום השביעי שבת וינפש".⁸⁶

ונתכוין לומר: כיון ששבת, פירוש בא שבת, "וינפש" - פירוש נשפע שפע החיוני בכל הנבראים, כי קודם השבת לא היה נפש לכל הנבראים.⁸⁷

וזה סוד מה שאמרו חז"ל:⁸⁸ "כי העולם היה רופף ורועד, עד שבאה שבת ונתקיים העולם ונתייסד".⁸⁹

ג. הקדושה מעניקה לנבראים ערכיות וקיום - בחינת הקדושה, נשיאת ראש והרמת המהות והאיכות. ותמצא שאמר הכתוב: "ויקם שדה עפרון"⁹⁰ - ודרשו

⁸³ פ' ב, פס' ג, ד"ה אכן מצינו.

⁸⁴ שמי' כ, ח-יא.

⁸⁵ אוה"ח בר' ב ג; אוה"ח שמי' כ יט, ד"ה ועוד ירצה.

⁸⁶ שמי' לא ז.

⁸⁷ אוה"ח בר' ב ב, ד"ה ונראה שיכוין הכתוב, וראה שם כיצד פירש על פי זה מצוות ברית מילה ביום השמיני דווקא, ושאין להקריב קרבן מבעלי חיים עד שימלאו להם שמונה ימים.

⁸⁸ חגיגה יב ע"א.

⁸⁹ אוה"ח בר' ב ב, ד"ה ונראה שיכוין הכתוב.

⁹⁰ בר' כג ז.

זכריה תנעמי

ז"ל: קימה היתה לו שיצא מידי רשע לידי צדיק.⁹¹ ולהפך, החוטא גורם בחטאו כפיפת ראשו, כי בחינת הרע מהותה אל ארץ תביט, כי שפלה היא... ולכן, כיוון שנצטווה משה למנות את ישראל אחר מעשה העגל, אמרה תורה **"כי תשא את ראש בני ישראל"**⁹² - לשון נשיאות ראש, שהוא לשון מעלה, שתשא ראש בני ישראל שננמד בחטא העגל, ועיי שיתנו כופר נפש לה' תהיה להם נשיאת ראש.⁹³ ויכל מי שהוא מרוחק מהקדושה, קומתו נמוכה וראשו שפלה.⁹⁴ לכן כאשר ישראל עומדים לפני ה' נאמר בהם: **"אתם נצבים היום"**,⁹⁵ "כי להיותם לפני ה', נצבו ונשאו ראשם".⁹⁶

ד. **הקדושה מקנה לאדם ולנבראים את שלמותם** - במפגש שבין יעקב לעשו, בשובו של יעקב לארץ, שולח יעקב מנחה לעשו. עשו אינו ממהר ליטול את המנחה בטענה **"יש לי רב"**,⁹⁷ יש לי רכוש גדול אינני זקוק לתשורה. יעקב מפציר בו: **"יקח נא את ברכתי... כי חנני א-לקים וכי יש לי כל"**.⁹⁸ אומר אוה"ח הקדוש, יעקב, שהייתה בו מדרגת הקדושה, אומר **"יש לי כל"**, כי **"בחינת הקדושה נקראת כל**, ובחינה זו כשתהיה מושגת באדם, אין החסרון עושה רושם, והחסר נשלם מעצמו... וברכה זו זכו בה כל האבות: אברהם - בכל,⁹⁹ יצחק - מכל,¹⁰⁰ יעקב - כל,¹⁰¹ וזה סודה".¹⁰²

ה. **הקדושה, מקור כל האושר והטוב** - המציאות מחולקת לשלושה עולמות: קודש, חול, רע וטמא. כל אחד מן העולמות הללו יש לו הסתעפויות והשפעות הנמשכות מאותו עולם לפי בחינתו.

חלק הקדושה - יפריח ענפי הטוב והאושר הנצחי, ויתאוה למושכלות. חלק החול - יתאוה לאכול הערב לפה, והנחמד לעין, ויבנה בתי אבנים ועפר, ויכוון מלבושים והכנות נדמים. חלק הרע - יתאוה לכל תיעוב,

91 בר"ר, פרשת נח.

92 שמי ל יב.

93 אוה"ח שם, בדילוגים.

94 אוה"ח דב' כט ט, ד"ה עוד רמוז.

95 דב' כט ט.

96 אוה"ח שם.

97 בר' לג ט.

98 שם שם יא.

99 בר' כד א.

100 שם כו לג.

101 שם לג יא.

102 אוה"ח שם. וראה סוטה ה"א; רמב"ן בר' כד א ועוד.

ויעשה כל אשר שנה ה', ויבחר לגזול ולרמות ולשקר, ולאכול חלק הטמא, נבילות, טריפות ושקצים וכו', ויערב לנפשו לחבק בשר טמא, נדה, גויה, אשת איש וזכר, המרוחקים מבחינה הקדושה... וצווה לה' לעם ישראל, כי לצד שהם בחינת הקדושה לבל יטעמו חלק הרע, לא במאכל, לא במשתה, לא בדיבור, לא במחשבה, לא בשמיעה ולא בריח".¹⁰³

לשלושת החלקים הללו יש כאמור השפעות ורשמים על כל חלקי ההוויה והמצאיות. "מגי' אלה ישנו כל הווה וכל נמצא. בין מחלקי הטוב והטהרה, בין מחלק הממוצע, והוא שאנו קוראים חול, ובין מחלקי הרע והטומאה".¹⁰⁴ על כן האדם צריך לכלכל מעשיו והנהגותיו במשפט, ויזהר שלא תהיה אחיזה לחלק הרע והטומאה בעולמו. ואם אמנם חפץ הוא באושר ובטוב עליו להיות דבק בחלק הטוב והטהרה. ומן החול יקח את המוכרח ביותר, וגם אותו יקדש ויעלה אותו לחלק הטהרה והקדושה.

ו. **הדרכים לזכות בקדושה** - "יש לך לדעת כי בחינת הקדושה לא תקדים, אלא למזמין אותה ומעיר על הדבר".¹⁰⁵ היינו: כמידת התעוררות האדם להשיג את הקדושה כך סיכויי להשיגה. והוא מאמרם ז"ל: באתערותא דלתתא, אתערותא דלעילא.¹⁰⁶ והוא סוד אומר: "ואד יעלה מן הארץ, והשקה - מלמעלה - את כל פני האדמה".¹⁰⁸

"ודבר ה' אל משה פנים אל פנים"¹⁰⁹ - הכוונה בזה היא כפי שיעור ההכנה שהיה עושה משה להקבלת פני שכניה, לאותו שיעור תהיה ההשגה מפנים העליונים, כי כפי אשר יכין האדם עצמו להשפעת הקדושה, כך ישיג".¹¹⁰ אכן זה טבע הדברים ואופיים. כמה שהדברים קדושים, יקרים ונעלים, השגתם קשה, וכמה שהדברים זולים ופחותים, השגתם קלה ובלי טורח. "כי התיעוב, למשל, יעשה מעשהו בנפש אדם אפילו בהיסח הדעת"¹¹¹. "וכן תמצא שכל דבר טומאה, בא בחנם, מה שאין כן דבר מצוה וקדושה, צריך להם טורח

103 אוה"ח ברי' מט ג, ד"ה וליישוב הענין.
 104 שם.
 105 אוה"ח שמי' יט ג, ד"ה ויקרא אליו ה'.
 106 זוהר, ח"ג, דף צב.
 107 ברי' בו.
 108 אוה"ח שמי' יט ג, ד"ה ויקרא אליו ה'.
 109 שמי' לג יא.
 110 אוה"ח שם.
 111 אוה"ח וי' יא מג.

גדול ודמים יקרים¹¹².

ז. תכלית התורה והמצוות לברר ניצוצות הקדושה - כיוון שהשגת הקדושה אינה קלה, על כן ניתנו לאדם לעור התורה והמצוות. "כי תכלית עסק התורה הוא לברר ניצוצי הקדושה אשר נפלו ואשר נאנסו מהקדושה, ולהחזירם בייחוד שלם לכמות שהיו. והן שתי בחינות: האחת - ניצוצי הקדושה שירדו בעולם התוהו לסיבה ידועה לו. והשניה - הן נפשות העשוקות אשר עשק אדם בליעל מאדה"ר בחטאו, אשר שלל שלל רב, כידוע הפלגת הנשמות אשר הרבה לעשוק. ואין לכך דבר שפוקד עליו להוציא בלעו מפיו, זולת אמצעות עסק התורה... והרמוז לכך בפסוק: 'זאת התורה - לעולה'¹¹³ - פי שבאמצעות התורה תתעלה השכינה שהיא בחינת כנסת ישראל, ויעלו ניצוצות הקדושה מן המקום אשר נפלו לשם¹¹⁴.

ואכן זוהי סגולתם של ישראל על פני כל האומות. כי "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן, וזו היא סגולתם מכל העמים שלא פסקה זוהמתן"¹¹⁵. אחד הביטויים לסגולה זו הוא: "שאין פעולה טובה יוצאה אלא מעם ישראל שאין סגולת התורה והמצוות עושים רושם אלא מפעולתם של ישראל... אבל הגויים כי יכרעו לו, אעפ"י כן לא יטלו שכר על הדבר, ולא יעשה מעשיהם רושם, וזו היא סגולתם של ישראל"¹¹⁶.

ועוד זאת, "כי ענפי הקדושה נתפזרו בעולם ואין מציאות להם להתברר זולת באמצעות ישראל, וביותר באמצעות עסק התורה שהיא כאבן השואבת ניצוציה במקום שהם"¹¹⁷.

מעט מהרבה הבאנו כאן במה שנוגע לנושא הקדושה. ואולם עליך הקורא לדעת שמעט זה איננו מבטא אפילו מקצת מן המקצת שיש בנושא הקדושה. על כן אם חפץ אתה בהרחבת הדעת בנושא זה, עליך לעמול ולהתייגע הרבה, ואז תמצא מרגוע לנפשך. כי "הקדושה - תחלתה עבודה וסופה גמול, תחלתה - השתדלות וסופה מתנה"¹¹⁸.

112 שם שמי' כא ד, ד"ה עוד נראה לפרש.
 113 וי' ז לו.
 114 אוה"ח שם.
 115 שם שמי' יט ה, ד"ה עוד ירמוז השני.
 116 שם, ד"ה והייתם לי.
 117 שם ד"ה עוד ירמוז השני.
 118 מסלת ישרים, פרק כו.

בוסתנו של יאור החיים' הקדוש

2. הניצוץ הא-לוקי שבנבראים - דבר המעמיד שלהם

כפי שהקדושה היא החיות של כלל הנבראים, כך הניצוץ הא-לוקי שבכל נברא הוא שורש חיותו, ובלעדיו אין לנברא ההוא קיום.

ניצוץ א-לוקי זה שבו תלויה חיותו של כל נברא מוגדר ע"י אוה"ח הקדוש במונח הלכתי 'דבר המעמיד'.¹¹⁹

מספר פעמים הוא משתמש במונח זה, ובאמצעות הרעיון הרוחני הפנימי שהוא מגלם בתוכו, הוא מבאר כמה פרשיות וכמה פסוקים בתורה כדרכו בקודש.

וכך הוא אומר באשר ליסוד הרעיון:

דע כי כל נברא יש בו ניצוץ קדוש, ואפילו בנבראים בלתי טהורים, והאנשים הרשעים, וגם בסי"מ הרשע, אין מהם שאין בו חלק החיוני שהוא בחינת הטוב, שהוא דבר המעמיד, שזולתו לא יתקיים כל דבר, ובהפרד ניצוץ החיוני ממקומו, יתבטל ויאבד כל הבנין.¹²⁰

ובמקום אחר הוא כותב:

כל חלק רע שבעולם, בהכרח, כי יהיה לו דבר המעמיד כל שהוא מהחיוני, שהוא בחינת הטוב. כי חלק הרע, שם מיתה יש לו, ואיך יחיה ויהיה במציאות, ואין צריך לומר שיתנועע וילך כבעלי חיים: לזה בהכרח שיהיה בו חלק כל שהוא מבחינה הנקראת חיים, וזה חלק טוב.¹²¹

על פי יסוד זה, הוא מבאר פרשיות ופסוקים בתורה.

דוגמה ראשונה בולטת היא קדושת השבת והשפעתה בהוויה. כבר הסברנו לעיל כי שורש הקדושה בעוה"ז הוא קדושת השבת, והיא היא הראשונה המשפיעה חיות לכל הנבראים מכוח הקדושה שבה.

על פי זה הוא מבאר את הפסוק "וביום השביעי שבת וינפש",¹²² שביום השביעי שהוא השבת, ניתנה נפש לעולם, והיא החיות שלו. ופירוש וינפש - "נשפע שפע חיוני בכל הנבראים, כי קודם השבת לא היה נפש לכל הנבראים... שעדיין היו חסרים דבר המעמיד, ובאמצעות יום השביעי נגמר הענין של

¹¹⁹ על משמעותו ההלכתית של מונח זה, ראה אנציקלופדיה תלמודית ערך זה, ועוד.

¹²⁰ אוה"ח במ' יד ט, ד"ה כי לחמנו הם.

¹²¹ אוה"ח שמי' יא ה, ד"ה ועוד.

¹²² שמי' לא יז.

זכריה תנעמי

הבריאה"¹²³ דהיינו היא באה לידי סיומה ולידי שכלולה.

באופן דומה, כשהאדם חוטא מסתלק ממנו הניצוץ הא-לוקי ורשעים בחייהם קרויים מתים,¹²⁴ ועיי התשובה הוא זוכה לכוח החיוני שהוא דבר המעמיד.¹²⁵

דוגמה אחרת מעניינת המופיעה בכמה מקומות בפירושו היא כאשר ה' יתברך דן את הרשעים ומאבדם מן העולם, אחת הבחינות של סילוקם מן העולם היא עיי שאיבת הניצוץ הא-לוקי מתוכם, ועיי כך הם חדלים להתקיים, כי "בהפרד הניצוץ החיוני ממקומו יתבטל ויאבד הבנין כולו, מאחר ואין לו דבר המעמיד".¹²⁶

עפ"י יסוד זה הוא מסביר את אופן מיתת בכורי מצרים. "כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים... ומת כל בכור בארץ מצרים".¹²⁷ לא נאמר כאן "והכיתי כל בכור" כמו במקום אחר, אלא עצם העובדה שה' עובר ומיד מתים בכורי מצרים. כיצד זה נעשה? "פירוש כי באמצעות שאני עובר בתוך מצרים, בזה ימותו מעצמם בכורי מצרים, כותינת עין של חכמים ברשעים ועושים אותם גל של עצמות,¹²⁸ כי באמצעות כן יצא מהם החיוניות, כמו כן הדבר הזה, שיפריד מהם באמצעות העברתו שם, כל נשמות הבכורות".¹²⁹

זהו גם הביאור לשפטים שיעשה ה' בעמי כנען. "ואתם אל תיראו את עם הארץ, כי לחמנו הם, סר צלם מעליהם, וה' אתנו אל תיראם".¹³⁰ מהו "סר צלם מעליהם"? מסביר אוה"ח הקדוש, היינו הניצוץ הא-לוקי המחיה אותם, ולכן לחמנו הם, נחסל אותם כרגע, כי בהסתלק מהם הניצוץ החיוני, **הדבר המעמיד**, נחשבים הם כצללים וכמתים. כי "ניצוצי הקדושה יקראו לחם ה'... ועפ"י זה יכוין באמרו כי לחמנו הם, פי מין הלחם האמור כאן הוא ניצוץ המחיה אותם. וניצוץ זה סר מעליהם. וה' אתנו - היא בחינת כללות הקדושה, נעשה כאבן השואבת לכל ניצוצין המחיה אותם, ואז נאבדים כולם יחד, ומעתה אין מקום לירוא מהם, כאמרו אל תיראום".¹³¹

123 אוה"ח ברי ב, ב, ד"ה ונראה שיכוין הכתוב.

124 ברכות יח ע"ב. וראה אוה"ח שמי טו כ, "אדם כי יחטא ירום תולעים ויבאש".

125 ראה אוה"ח וי כה לה.

126 אוה"ח במ' יד ט, ד"ה כי לחמנו.

127 שמי יא ה.

128 ראה כאן לחלן.

129 אוה"ח שמי יא ה, ד"ה עוד יש לך לדעת.

130 במ' יד ט.

131 אוה"ח שם.

בחינה זו, לפעמים צדיקים אמיתיים משתמשים בה, כמו שמצאנו בתלמוד "יהב ביה עיניה ועשהו גל של עצמות".¹³² מהו "יהב עיניה ביה"? אומר אה"ח הקדוש "כי כל מקור ישאף למינו וישאבנו... והצדיקים העצומים יכירו בהביטם באדם רשע, לברר ממנו כח החיוני שבו באמצעות הראייה הדקה, אשר יביטו בעין החכמה להוציא חלק הטוב ההוא... כמעשה אבן השואבת לברזל הנקראת קאלמיטי"ע בלע"ז [אולי הכוונה למגנט], שתוציאנו מקום שנקבע שם בראייה".¹³³

"כך בחינת הקדושה אצל הצדיק בטבעה להמשיך מינה כאבן השואבת".¹³⁴

3. תשוקת הנבראים לבוראם

החזיון המרנין את הלב המתגלה בהסתכלות פנימית בהוויה כולה בכלליה ובפרטיה הוא תשוקת הנבראים לבוראם. יסוד נפלא זה גם הוא תופס מקום נכבד בהגותו של אה"ח הקדוש, והוא נמשך משני היסודות שקדמו: הקדושה - החיות של הנבראים: והניצוץ הא-לוקי שבנבראים, כדבר המעמיד שלהם.

החידוש שביסוד הנוכחי מתבאר כך: משני היסודות הקודמים למדנו על עצם קיום החיות של הנבראים במונחים רוחניים, במושגים של קדושה וקרבת א-לוקים, במושגים של דבקות בה' והסתופפות בצלו.

קשר רוחני זה בין הנבראים לבוראם מתגלה עפ"י היסוד השלישי ככוח משיכה מרתק, כצימאון עז וככיסופים טמירים, כעין מגנטיות של קדושה ודבקות שאין אפשרות בלעדיהן.

יש לך לדעת שאין תשוקה בעולם עריבה וחביבה, נחמדת, נאהבת, נתאבת ומקווית לנבראים, ובפרט לחלק הרוחני ויודע בחינת אור הא-לוקות, כהדבקות באורו יתברך, ואליו יכספו כל נפש חיונית המגיעת להכיר קצת מנועם אורו יתברך, ותצא נפשם לחזות בנועם ה'.¹³⁵

תשוקה זו משותפת לכל הנבראים כולם בדרגותיהם השונות: דומם, צומח, חי ומדבר.

ולך לדעת כי כל אשר ברא ה' בעולמו יצר בו ה' בחינת ההשכלה וההבחנה

¹³² שבת ל"ד ע"א; סנהדרין ק ע"א; ב"ב ע"ה ע"א; זוהר, ג, רכ"א ע"א ועוד.

¹³³ אה"ח שמי"א ה, ד"ה עוד יש לך לדעת.

¹³⁴ אה"ח במ"י י"ט, ד"ה כי לחמנו הם.

¹³⁵ אה"ח בר"י ב"א.

זכריה תנעמי

כפי בחינתו: בעלי חיים מדברים, ובלתי מדברים, וצומח ודומם - יש לכל אחד כח השכלה להכיר יוצרו כפי השגתו.¹³⁶
כל נברא והווה תכסוף ותכל תאוותו להדבק אל הא-לוקים חיים ברוך הוא. והרגש תאבון זה ישנו גם בבלתי נועע [דהיינו בדוממים] כל אחד כפי שיעור הרוחניות אשר הטביע בו הבורא כפי מה שצריך לקיומו, ולתת שבו לבוראו, כאומרו: ¹³⁷ "כל פעל ה' למענהו".¹³⁸

תשוקה זו היא סוד קיומו של עולם, סוד הווייתו, היא "תשוקת התשוקות וחמדת החמודות".¹³⁹

כל העולם תקוע ביתידות ומסמרי חשק הבורא, לצד כלות ונטות רוחניות שבו להתקרב לנערב יתעלה שמו.¹⁴⁰

על פי יסוד זה מובן מבנהו של העולם בצורה של כדוריות, וזה כדי לא לקפח אף חלק מחלקיו. כשם שבמעגל המרחק מכל חלקי המעגל אל נקודת המרכז שווה, כך הנבראים כולם יש להם אפשרות שווה להתקרב אל הבורא יתברך ולהידבק בו, כי הוא נפש הנבראים, נשמת העולם, מרכז הווייתו, הנקודה הפנימית שלו.

מקובלני מפני זקני תורה, כי טעם שעשה ה' העולם כדור, הוא כדי שיעמוד ויתקיים בהשוואת כחי חלקיו... ובאמצעות אורו הנערב והמקווה אשר יסובב כדוריות העולם בהשוואה, וכל חלק וחלק מהסובב של העולם יתעצם בכח אש התשוקה הבוהרת בו להתקרב לבחינת כללות נצר המקווה... ואין תאות חלק אחד רבה על חברו... אלא הכל בהשוואה, ובאמצעות התעצמות הנמשך מכל סביבות כדוריות העולם, נמצא העולם עומד וקיים וכל חלק מעמיד את חברו.¹⁴¹

עובדה זו מסבירה גם את יציבותו של העולם ויציבות כל מערכתיו על פי

136 שם.

137 משלי טו יד.

138 אה"ח במ' ה טו. ובאורות הקודש, למרן הרב קוק זצ"ל ח"ב, עמ' שעד: "אוצר החיים שבבעלי חיים כולם מקטנם ועד גדולם, גם אוצר החיים הסגור החתום והנעלם המוגלם בכח, בצמחים ובדוממים, אין אנו יכולים לסמן את עיוזם הפנימי. הכל הולך ושוטף, מזדעזע ושואף... הכל מלא עושר וגודל, והכל שואף להתעלות, להזדכך ולהתרומם. הכל אומר שירה, משבת, מגדל, מרומם ומנשא".

139 אורות הקודש, ח"ב, עמ' שעו.

140 אה"ח בר' ב א.

141 שם.

החוקים שנקבעו בהם, כי מאחר שאין קיפוח בין כל חלקי ההוויה, הרי הסדר נשמר, בבחינת "עושה שלום במרומיו",¹⁴² "אין פרץ ואין יוצאת ואין צוהה",¹⁴³ והכל "ששים ושמחים לעשות רצון קונם".¹⁴⁴

בוה מצינו גם טעם למה העולם נרקע ונתקע מבלי התנועות, כי ההתנועות תתהווה לצד הגברת והחלשת חלק מחלקי המעמיד, מה שאין כן במציאות זה, אי אפשר להתנועע בשום אופן.¹⁴⁵

תשוקה יסודית זו מתוארת כנשמת ההוויה, כנפש העולם, ולכן היא מוגדרת גם במונח 'נפש הנבראים', והיא נקבעה בהם באמצעות השבת שהיא נושאת הקדושה והרוחניות.¹⁴⁶

לאור תיאוריה זו מסביר אוה"ח הקדוש מספר מאמרי חז"ל המקבלים טעם ומתיקות על פי יסוד זה של התשוקה הא-לוקית שבנבראים. נציג כאן מספר דוגמאות.

מאמר א: "תניא, ר' יוסי אומר: אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות מה רואות, עומדות ואינן יודעות על מה הן עומדות".¹⁴⁷ וכונתו לומר, שהעולם עומד על בלימה, והתשוקה הא-לוקית היא המקיימת אותו. "ואם היו הנבראים מבחינים הבחנה זו, וידעו רום מעלת חיבת ותשוקת הנבראים לנעלם הנערב, ויראו כמה הוא עוצם התקוה והתעצמות דומם זה, שהוא העולם אשר מתעצם להתקרב להינות מאור המקווה, ולא נהג רפיון בשום חלק מסובב העולם, היו נושאים ק"ו מזה, כמה צריך האדם לעשות, כי בו נתרבית ההבחנה וההשכלה".¹⁴⁸

מאמר ב: "אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שברא הקב"ה את העולם, היה מרחיב והולך כשתי פקעיות"¹⁴⁹ של שתי, עד שגער בו הקב"ה והעמידו, שנא':¹⁵⁰ 'עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתי'.¹⁵¹ "אמר שהעולם היה רופף ורועד, עד

142 איוב כה ב.
143 תהי' קמד יד.
144 ברכת הלבנה.
145 אוה"ח ברי' ב א.
146 ראה לעיל.
147 חגיגה יב ע"ב.
148 אוה"ח ברי' ב א.
149 חבילות של חוטים.
150 איוב כו יא.
151 חגיגה יב ע"א.

שבאה שבת - שהיא התשוקה הא-לוקית - ונתקיים העולם ונתייסד".¹⁵²
ונראה לי להוסיף שעל פי זה מובן גם מדוע רב יהודה השתמש בדימוי של פקעיות ולא בדימוי של כדור שלג או אבן או כל חפץ אחר המתגלגל. כי כל חפץ אחר, ברגע שיצא מיד מי שהשליכו, ניתק ממנו. ואילו פקעיות, המשליך את חבילת החוטים, אוחז בקצה האחד בידו, והקצה השני הולך ומתמתח, עד שהוא מחליט לעצור אותו.

כך העולם, אמנם הלך והתרחב, אבל הוא נשאר בשליטה, הוא נשאר מחובר ומקושר לבוראו באמצעות התשוקה שהוטבעה בו בעצם בריאתו.

מאמר ג: 'כל הנשמה תהלל ייה הללויה'¹⁵³ - אייר חיי בר אבא דמן יפו: הנשמה שבאדם, בכל שעה היא עולה ויורדת, והיא מבקשת לצאת ממנו. והיא היא עומדת בגופו? אלא הקב"ה כבודו מלא כל העולם, והיא באה לצאת ורואה את יוצרה וחוזרת לאחריה. לכך, כל הנשמה, כל זמן שהיא עולה ויורדת, תהלל ייה על הפלאים שהוא עושה עמנו".¹⁵⁴

מאחר שהנשמה מקורה בעולמות העליונים, על כן אינה חפצה להישאר בעולם הארצי. מכאן החיזיון המתמיד של אי-שקט בתוך האדם,¹⁵⁵ כי כל רגע הנשמה רוצה לפרוח מתוך הגוף, לשוב אל מקור מחצבתה. מה בכל זאת מרגיע אותה? העובדה שהיא רואה מלוא כל הארץ כבודו. כשהיא מגלה שגם בעולם הארצי יש שכינה, יש א-לוקיות, אז היא נרגעת, שבה לאחוריה ומגלה רצון להישאר.

ובלשונו של אוה"ח הקדוש: "אין כל נפש מתיישבת במקומה, כי אם לצד שישנו לנכסף ומקווה מלא העולם הזה, ועייכ לא תגעל הנפש את הבשר. ולטעם זה האיר ה' עולמו מכבודו, וכבודו מלא עולם. ונמצא, העולם בתוך תוך בוראו, ואור הבורא בתוך כל העולם וסובב עולמו. ובוה עמד ונתקיים העולם באמצעות התשוקה למצוי".¹⁵⁶

מאמר ד: "אמר הקב"ה אפתח לשון של כל בני בשר ודם שיהיו מקלסין לפני בכל יום וממליכין אותי בארבע רוחות העולם, שאלמלא שירה וזמרה שהם אומרים לפני בכל יום, לא בראתי את עולמי... ומנין שכל סדרי בראשית אומרים

¹⁵² אוה"ח שם.

¹⁵³ תחי קנו.

¹⁵⁴ ילקוט שמעוני, שם.

¹⁵⁵ ילקוט שמעוני, שם.

¹⁵⁶ אוה"ח ברי' ב.א.

שירה? שני':¹⁵⁷ 'ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם ה'...'¹⁵⁸
כל מערכות חוקי שמים וארץ, וכל מה שבינותם, עומדים הכן על משמרתם,
אומרים שירה ומשבחים לבוראם. כל זה הוא ביטוי ליסוד התשוקה הרוחנית
המחיה את הכל.
כיוצא בזה כל הנבאים שבעולם, היסוד הדומיננטי שבהם הוא יסוד
התשוקה הא-לוקית: "כאיל תערג על אפיקי מים, כן נפשי תערג אליך
א-לוקים";¹⁵⁹ "עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו";¹⁶⁰ "מי
יכין לערב צידו, כי ילדו אל א-ל יִשְׁנְעוּ".¹⁶¹

כללו של הדבר:

כל ההוויה כולה למקור חייה היא עורגת. כל צמח וכל שיה, כל גרגר חול
וכל רגב אדמה. כל אשר בו חיים נגלים וכל אשר בו חיים כמוסים. כל
קטני היצירה וכל גדוליה, שחקי מעל ושרפי קודש, כל הפרטיות שבכל
יש, וכל כללותו - הכל הומה, שואף, עורג ושוקק לחמדת שלמות מקורו
העליון, החי הקדוש, הטהור והכביר.¹⁶²

בשטף היצירה השופעת של הרב המחבר בסוגיה זו שאנו עוסקים בה, בעושר
המחשבה ובשפע המקורות שהוא נוגע בהם, הוא נותן ביטוי לרעיון גדול ונהדר
זה כמעט כבדרך אגב, במילה אחת או בשתיים.

וזו לשונו בהקשר לפרשת סוטה: "עפ"י מה שקדם לנו מידיעה בפנימיות
התורה, כי כל נברא והווה, תכסוף ותכל תאוותו להדבק אל א-לוקים חיים
ב"ה... ולתת שבח לבוראו כפי שיעור הרוחניות אשר הטביע בו בוראו".¹⁶³

מאמר ה': בין התארים המיוחדים לשי"ת נמצאים שנים שיש להם קשר
לנידון שלנו: האחד - 'צור העולמים', "כי ביה ה' צור עולמים";¹⁶⁴ "ונקרא ה'
ת' צור העולמים, כי הוא ההתחלה והסיבה הפועלת לכל אשר זולתו".¹⁶⁵ השני

157 תה' קיג ג.

158 אותיות דר"ע, אות א.

159 תה' מב ב.

160 שם קמה טו.

161 איוב לח מא.

162 הרב קוק עולות ראיה, ח"א, עמ' יג.

163 אוה"ח במ' ה טו.

164 יש' כו ד.

165 מו"י, ח"א, פרק טז.

זכריה תנעמי

- 'יחי העולמים', 'וישבע בחי העולם';¹⁶⁶ 'ימפני זה הענין נקרא בלשונו 'יחי העולמים' לפי שהוא חיי העולם, כלומר שמציאות כל צורה בעולם וקיומה נסמך אליו ובו קיומה'.¹⁶⁷

השם הראשון מתאר את השי"ת כבורא, כיוצר וכעושה. והשם השני מתאר את השי"ת, כמחייה, כמהווה את כל הנבראים, כממשיך ומקנה להם חיותם מחדש. 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית',¹⁶⁸ 'ואתה מחיה את כולם'.¹⁶⁹

גם רעיון אדיר זה, היות הקב"ה יוצר העולמות וממשיך להעניק להם חיותם, נרמז בידי אוה"ח הקדוש כמעט ברמיזא בעלמא. וז"ל: 'ובאמצעות התשוקה הא-לוקית והתעצמותה, העולם קיים. וזה הוא סוד קריאתו 'יחי העולמים', והוא סוד, באור פני מלך חיים'.¹⁷⁰

**מאמר ו: מדרשי חז"ל בענין 'המים הבורכים' כבר הובאו לעיל.
בהקשר עם מדרשים אלה כותב אוה"ח הקדוש:**

טעם שנקראו **מים בוכים**, לצד [מפני] שה' פלג המים, חציים למעלה וחציים נשארו למטה. המים שנשארו למטה, הם בוכים ומתאנחים על שלא זכו להתקרב לא-לוקים בחצי העליון, כי הוא זה כוסף הנבראים יחד ותקוותם...

ואולם המים אשר במקדש לצד [מפני] ששכנה שם שכנה, מים אלה לא תרד עיניהם דמעה, כי למה יבכו ולמה ירע לבבם... ולכן נקראו 'מים קדושים'.¹⁷¹

מכאן לפירוש הפסוקים בהם באה לידי ביטוי התשוקה הא-לוקית הזו:
'**ויכלו השמים והארץ וגו'**¹⁷² - 'ויכלו' מציינת את יסוד התשוקה, מלשון 'נכספה וגם כלתה נפשי'.¹⁷³ 'וטעם שהוציא הכתוב הענין בלשון זה 'ויכלו' לרמוז כי תשוקה גדולה עד **כלות החלק אל הכל**, והיא בחינה גדולה מבחינת החשק והתשוקה'.¹⁷⁴

¹⁶⁶ דני יב ז.

¹⁶⁷ מו"נ, ח"א, פרקים סט, עב.

¹⁶⁸ תפילת שחרית.

¹⁶⁹ נחמיה ט ו.

¹⁷⁰ אוה"ח ברי' ב א.

¹⁷¹ אוה"ח במ' ה טו בדילוגים.

¹⁷² ברי' ב א.

¹⁷³ תהי' פד ג.

¹⁷⁴ אוה"ח ברי' ב א.

בששת ימי המעשה נברא הצד הפיסי של העולם, הצד הגשמי, החומרי, ובשבת קודש נקבעו בו הנפש, הרוחניות, והיא התשוקה הגדולה לבורא מקור הווייתו.

"ויכל א-לקים ביום השביעי"¹⁷⁵ - התשוקה בין הבורא לנבראים, היא זו סטרית. כמו שהנבראים משתוקקים לבוראם, כך גם הבורא משתוקק לברואיו, כמאמר הכתוב: "למעשה ידיך תכסף";¹⁷⁶ "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו".¹⁷⁷

כמו שפירשתי פסוק "ויכלו" שהוא לשון תשוקה וחשק, יכול להתפרש גם כן אומרו "ויכל" על דרך אמרו, למעשה ידיך תכסף, וכתוב, "רק באבותיך חשק",¹⁷⁸ כי האדון חשק וחפץ בעולמו, וזה היה באמצעות יום

השביעי שנתקיים העולם ונתרצה ה' בבריותיו.¹⁷⁹

"ויכל א-לקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה"¹⁸⁰ - לכאורה איזו מלאכה נעשתה ביום השביעי? הלא ביום השביעי שבת מכל מלאכתו? אלא, מסביר אוה"ח הקדוש, שביום השביעי נקבעה הבחינה הרוחנית של העולם והיא התשוקה הא-לוקית, ועל תשוקה זו הוא אומר מלאכתו ביום השביעי. "פירוש שכלה ה' באמצעות יום השביעי מלאכתו, וחזר ופירש מה היא מלאכתו שכלה, לא שהיה חסר דבר מעשותו, אלא הכוונה היא, אשר עשה, פי' המלאכה שכבר עשה, עדיין היתה חסר **דבר המעמיד**, והיא התשוקה הא-לוקית, ובאמצעות יום השביעי נגמר הענין".¹⁸¹

"וביום השביעי שבת וינפש"¹⁸² - מהו וינפש? "פירוש שנשפע בו שפע חיוני לכל הנבראים. וע"י השפע הזה נתנה נפש לכל הנבראים. כי קודם השבת לא היה נפש לכל הנבראים, ובאמצעות יום השביעי נתנה נפש לנבראים, זהו **"וינפש"**.¹⁸³

175 ב"ב.

176 איוב יד טו.

177 תה"קמה י.

178 דב"י טו.

179 אוה"ח ב"ב.

180 ב"ב.

181 אוה"ח שם.

182 שמי לא יז.

183 אוה"ח ב"ב.